

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

24 augustus 1966

51e jaargang, no. 2556

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Structureel ontwikkelingsbeleid

MINISTER Bot heeft een nieuwe nota inzake de hulpverlening aan minder ontwikkelde landen aan de leden van de Tweede Kamer doen toekomen, die laat zien hoe snel het beleid in deze aangelegenheid wordt verdiept op grond van de nieuwere inzichten en ervaringen. De nota bevat zes hoofdstukken en bijna het gehele alfabet aan bijlagen; bovendien een samenvatting met conclusies. De stof wordt zeer overzichtelijk behandeld, hetgeen reeds blijkt uit de titels van de hoofdstukken, die achtereenvolgens luiden: I. Het probleem; II. Uitgangspunten voor hulpverlening; III. Knelpunten; IV. Structuurbeleid; V. Concrete hulpverlening en het Nederlandse aandeel daarin; VI. Het Nederlandse hulpprogramma: heden en in de komende jaren.

In hoofdstuk I wordt een kort overzicht gegeven van de huidige toestand en de jongste ontwikkelingen, die bij lezers van *E.-S.B.* bekend mogen worden geacht. In hoofdstuk II worden eerst de politieke overwegingen opgesomd die ten grondslag liggen aan de politiek van hulpverlening. Vervolgens wordt op veel diepergaande wijze dan gebruikelijk ingegaan op de economische aspecten. Men vervalt niet in de gemakkelijke argumentatie dat ontwikkelingshulp markten schept, doch vergelijkt de gevolgen van ontwikkelingshulp met de alternatieve toepassingen van dezelfde hulpbronnen en komt dan tot m.i. de voornaamste vaststelling dat „voor de reeds nu hoogontwikkelde landen een situatie van orde en welvaart in de gehele wereld een (...) gunstige factor kan worden geacht...”.

In hoofdstuk III worden als de voornaamste knelpunten beschouwd a. de schuldenlast; b. het voedselvraagstuk; c. de bevolkingsaanwas en d. de kennisoverdracht. Uit deze knelpunten worden enkele belangrijke elementen afgeleid van wat dan verder wordt beschreven als een structuurbeleid dat de regering wenst te volgen. In het hierover handelende hoofdstuk vindt men belangrijke directieven en uitspraken, waarop iets dieper moge worden ingegaan.

Duidelijk wordt allereerst gesteld dat het incidentele en liefdadigheidskarakter van een ontwikkelingspolitiek moet plaatsmaken voor een internationaal gecoördineerd beleid en een internationale strategie, waarvoor het woord structureel wordt gebruikt om aan te duiden „dat het ontwikkelingsbeleid een integraal deel wordt van het algemene nationale beleid zowel in eigen land als naar buiten”. Terecht wordt op de analogie gewezen met de verandering in het nationale overheidsbeleid op sociaal-economisch terrein dat aanvankelijk evenzeer van een incidenteel karakter was en is „omgebouwd tot een modern economisch sturen”. Een der gevolgen van een dergelijke ombouw is de noodzaak om het beleid voor langere tijd vast te leggen en ook tot toezeggingen op langere termijn te komen, hetgeen de bekende moeilijkheden oplevert van niet te passen in onze verouderde jaar-voor-jaar budgettering en waarvoor op verschillend gebied nu oplossingen worden gezocht. Overigens kan men niet zeggen dat wij in dat opzicht in Nederland al ver gekomen zijn; want de enige meer systematische oplossing zal toch gevonden moeten worden in het geven van een meer officiële status in ons bestel aan vijf- of meer-jarenplannen. Het is echter toe te juichen dat ook de hier besproken nota weer een beetje druk in die richting betekent.

Het structuurbeleid houdt ook in, op het internationale vlak, dat er een centrum is waar men tot een coördinatie van het beleid van alle landen bijdraagt. Dit moet men zien in het Centre for Development Planning, Projections and Policies van de Verenigde Naties als bureau en in de

INHOUD

<i>Prof. Dr. J. Tinbergen:</i> Structureel ontwikkelingsbeleid	851
<i>Prof. Dr. W. Hessel:</i> Ontwikkelingslanden en internationaal betalingsverkeer	853
<i>Drs. K. Zijlstra en Drs. H. Krijnse Locker:</i> De betekenis van de hulp voor een evenwichtige groei van de ontwikkelingslanden	856
<i>Drs. F. P. J. M. Sweets:</i> Ontwikkelingshulp en industriële samenwerking	869
Boekbespreking: <i>Prof. Dr. J. Tinbergen c.s.:</i> Naar een nieuwe wereld-economie (bespr. door <i>Drs. G. de Man</i>)	872
Recente publikaties	873
Mededeling voor economen	874
<i>Drs. A. Woudhuizen:</i> Geld- en kapitaalmarkt	874

De nieuwe nota van Minister Bot inzake de hulpverlening aan minder ontwikkelde landen was voor de redactie aanleiding een speciaal nummer samen te stellen, gewijd aan het onderwerp „ontwikkelingshulp”.

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

E.C.O.S.O.C. als politiek lichaam. Het noodzakelijke werk van het Centre dat op gang begint te komen wordt, zoals men weet, gesteund door een bestemmingsbijdrage van de Nederlandse regering. Evenzeer een bestemmingsbijdrage van onze regering heeft geleid tot de oprichting van het United Nations Research Institute for Social Development, dat materiaal bijdraagt voor een betere planopstelling in de zgn. sociale sectoren (onderwijs, behuizing, gezondheidszorg enz.). Daarnaast kan een meer gecoördineerd optreden van alle hulpverlenende landen ook nuttig zijn; dit gebeurt in het Development Assistance Committee (D.A.C.) van de O.E.S.O. De nota spreekt in dit verband van de mogelijke toestandkoming van een „Handvest voor internationale ontwikkelingssamenwerking” waarvan wel terecht verderop wordt gesteld dat er voor gewaakt dient „te worden dat niet eventuele collectieve standpunten tot stand komen op een minimum-basis”.

BIJ de bespreking van de omvang van de Nederlandse hulp wordt er terecht aan herinnerd dat de Wereldbank thans van mening is dat \$ 4 mrd. meer per jaar kan worden besteed dan de laatste jaren het geval was. De nota stelt als streefcijfer voor de omvang van de uit publieke middelen te bekostigen hulp de bekende 1 pCt. van het netto nationaal produkt tegen factorkosten vast. Deze vaststelling betekent dat men hier niet de particuliere investeringen heeft inbegrepen, doch aan de andere kant het kleinst mogelijke getal van de uiteenlopende maatstaven voor het nationaal produkt als basis kiest. Volgens tabel I (uit de nota) is in 1964 de bijdrage uit de publieke sector van Nederland 0,37 pCt. geweest tegen 0,66 pCt. voor alle D.A.C.-landen. Het cijfer is intussen reeds behoorlijk gestegen, doch de nieuwe cijfers worden nog niet vermeld. Men wordt evenzeer — om begrijpelijke redenen — in het duister gelaten omtrent het cijfer dat op de nieuwe begroting verschijnt. Wel wordt een opstelling door dit Kabinet, van „de” (alle?) departementale uitgaven tot en met 1970 in het vooruitzicht gesteld.

De bekende kwestie van de verhouding tussen multilaterale en bilaterale hulp wordt natuurlijk ook besproken en daarover wordt voornamelijk gezegd dat het in de nota van 1962 beschreven beleid te dien aanzien „met overtuiging” zal worden voortgezet. Vervolgens begeeft de nota zich in enige nieuwe beschouwingen over mogelijke concentratie van de hulp van Nederland en andere donorlanden. In Nederland is t.a.v. de kapitaalhelp deze al aanwezig o.m. door beperking tot landen waarvoor een bijzondere groep is gevormd onder de auspiciën van de Wereldbank, de O.E.S.O. en de I.D.B. (Inter-American Development Bank), tot Indonesië en tot de overzeese rijkdelen. Voor de technische hulp bestaat zo'n concentratie nog niet; er worden echter enige mogelijkheden genoemd: beperking tot landen waaraan reeds kapitaalhelp wordt gegeven, tot terreinen waarop in Nederland bijzondere kennis aanwezig is en tot iets wat men beschrijft als verlenging en verbreding van projecten van kennisoverdracht. Kort gezegd kan men misschien stellen dat dit betekent: integratie van bijeenbehorende zaken. Het zal ook nodig worden dat de Nederlandse hulpverlening dan een „infrastructuur” in de betrokken landen heeft in de vorm van een centrale figuur, ter plaatse aanwezig en al of niet verbonden aan de diplomatieke vertegenwoordiging.

Men wil ten slotte ook de soorten van hulpverlening doen passen in de speciale behoeften van bepaalde regio's; hierbij wordt als illustratie Galbraiths visie vermeld

dat sommige continenten meer behoefte aan onderwijs, andere aan een betere sociale structuur en weer andere aan meer (voedsel)productie hebben.

Komende tot de stimulering van particuliere activiteiten vermeldt de nota dat, voor wat het bedrijfsleven aangaat, aangenomen kan worden dat in de loop van 1966 een ontwerpconventie betreffende een internationaal investeringsgarantiestelsel zal worden gepubliceerd. Voor wat de niet op winst gerichte particuliere activiteiten aangaat wijst de nota op twee vormen van samenwerking (onderling en met de overheid) die in het recente verleden tot stand zijn gekomen: die van de jongeren-vrijwilligers en die van de medefinanciering van particuliere projecten.

In hoofdstuk V wordt allereerst het gebied van de internationale handel en het dienstenverkeer besproken. Daarbij wordt de opvatting van de Regering omtrent de taak van de U.N.C.T.A.D. vermeld: in dit lichaam wordt „door de lid-staten hun visie... gepresenteerd over de te behandelen onderwerpen” en worden „als de daartoe benodigde eensgezindheid aanwezig is, aanbevelingen voor acties” opgesteld. Terecht pleit de nota ervoor dat het Nederlandse standpunt mede wordt ingegeven door de belangen van de ontwikkelingslanden. Omtrent marktvereenkomsten wordt opgemerkt dat „de systematische verbetering van de positie der achtergebleven gebieden bij voorkeur dient te geschieden door maatregelen, welke het internationale handels- en prijsmechanisme zoveel mogelijk intact laten”. Wel voelt de Regering voor het scheppen van een zekere „kunstmatig versterkte concurrentiepositie” van deze gebieden. Deze formulering is niet al te gelukkig, zij heeft betrekking op bepaalde tegemoetkomingen op tariefgebied. Daarnaast wordt het duidelijk dat men vooral denkt — en terecht — aan het Brits-Zweedse voorstel (inmiddels door de Wereldbank uitgewerkt) van een systeem van „supplementaire financiering”. Op kortere wijze dan dit eerste onderwerp worden ook de onderwerpen wetenschap en technologie, landbouwbeleid, industrialisatie en monetaire maatregelen behandeld.

IN hoofdstuk VI wordt in detail gesproken over het Nederlandse hulpprogramma, nu en in de komende jaren. Dit hoofdstuk leent zich niet voor een samenvattende bespreking en kon door het nog niet voltooid zijn van de begroting-1967 ook niet volledig zijn. Er zal bij het verschijnen van deze begroting gelegenheid zijn om de volledige cijfermatige opstelling te bespreken, die hier nog niet gegeven kon worden, en daaraan de bereidheid van het Kabinet als geheel te toetsen om de beginselen tot uitvoering te brengen die de nota in de eerste hoofdstukken heeft uitgestippeld. Men moet hopen dat de acute financiële problemen van Nederland niet te veel hun stempel zullen drukken op de posten voor de ontwikkelingshulp. Want hoe acuut onze problemen dan ook mogen zijn, *de problemen van de ontwikkelingslanden zijn altijd nog heel wat dringender.*

In de vele bijlagen vindt men materiaal over velerlei onderdelen van zowel de internationale als de Nederlandse activiteit op het gebied van de ontwikkelingspolitiek. Vele nuttige cijfers zijn nu meer up-to-date gebracht dan het geval was.

Alles tezamen genomen legt dit document een indrukwekkend getuigenis af van een groot aantal werkzaamheden die zijn verricht en van een krachtig beleid gericht op een voortdurende aanpassing aan de nieuwe inzichten die in dit jonge gebied haast onafgebroken rijpen.

J. T.

Ontwikkelingslanden en internationaal betalingsverkeer

IN het navolgende willen we ruwweg een probleem schetsen dat ons inziens aan het vraagstuk van een bijdrage tot de ontwikkeling der ontwikkelingslanden ten grondslag ligt en voorzover ons bekend nog niet expliciet is gesteld. In de betrekkingen tussen ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen schuilt een tendens van toenemend voordeel voor de ontwikkelde landen. Inkomensoverdrachten of kapitaaloverdrachten om niet zijn, wanneer zij niet met andere maatregelen gepaard gaan, meer schijn dan werkelijkheid. Werkelijke bijstand is die welke de toeneming van het voordeel uitschakelt.

De ordening van de verhoudingen van tijd en plaats blijft in het economisch denken een moeilijk te verwerken probleem, dat daardoor nogal eens verwaarloosd dreigt te worden. Een werking waarin tijd en plaats samenspannen en die naar ons oordeel bijzondere aandacht verdient, is de werking van wat men zou kunnen noemen de wet van de cumulerende voorsprong. Het grondpatroon dat in deze „wet” tot uitdrukking komt is gemakkelijk te tekenen. Een bedrijf, bedrijfstak of produktiegebied met een grotere produktiviteit die tot hogere (eigen) besparingen leidt, zal via eigen financiering van investeringen in kapitaalgoederen, spuurwerk, mensen en commerciële activiteiten tot een verdere verhoging van de produktiviteit kunnen komen, waarna het proces zich kan herhalen in versterkte mate. Hier treedt het verschijnsel van de positieve terugkoppeling, de meekoppeling op: het gevolg versterkt de oorzaak. Deze meekoppeling is reeds bekend in de groeitheorie. Een juiste samenhang tussen de supermultiplier en het capaciteitseffect leidt er toe dat de groei van het nationaal inkomen en de groei van de investeringen elkaar harmonisch opwekken. Het gaat er nu alleen nog om dit cumulatieve proces ook te zien als dat van een cumulerende voorsprong.

In de verhouding tussen bedrijfstakken in een afzonderlijke economie kan deze „wet” in de volgende vorm optreden. Daar de loonstijgingen in de verschillende bedrijfstakken zullen tenderen naar de gemiddelde produktiviteitsstijging, kunnen verschillen in de ondernemingsbesparingen optreden die via diverse investeringen leiden tot verder uiteenlopen van de produktiviteitsstijgingen, waarbij de bedrijfstakken met een lagere produktiviteitsstijging onder een toenemende loonkostendruk komen te staan. Kortom, de snellere bedrijfstakken vertragen de

tragere. Tussen gebieden werkt de „wet” overeenkomstig wanneer er een tendens is naar gelijke lonen. Die tendens treedt vooral binnen beperkte nationale economieën op.

Er zijn twee sprekende, tegenover elkaar staande voorbeelden. De Twentse textielindustrie heeft de grootste moeite onder de voor haar ongunstige loonkostengevolgen van de sterke groei in andere Nederlandse exportindustrieën uit te komen. Als zij de volle kans had sterk te investeren zouden meer ondernemingsbesparingen beschikbaar kunnen komen en zou definitieve ontsnapping mogelijk zijn. Japan vormt een ander uiterste. Door ten opzichte van de eigen produktiviteit relatief lage lonen kwam het tot hogere ondernemingsbesparingen en via deze tot snellere groei. Daardoor kon de voorsprong van het Westen op menig gebied worden ingehaald of zelfs omgezet in een eigen, Japanse voorsprong.

Het komt ons voor dat de cumulerende voorsprong een ernstig nadeel is van vrij ruilverkeer en vrijhandel en als zodanig argumenten kan opleveren voor beschermende maatregelen. In geval van monetair evenwicht en evenwicht op de arbeidsmarkt geldt de Wet van Say wel, maar de cumulerende voorsprong komt daarbij. Voor de handel geldt ook wel de wet van de comparatieve kosten, doch dynamisch gezien treden er zichzelf versterkende krachten in de ontwikkeling van de comparatieve kosten op. Het komt ons daarom voor dat de cumulerende voorsprong ook ten grondslag ligt aan het probleem der ontwikkelingslanden. Trouwens, wij nemen haar ook zeer duidelijk waar: *de welvaartsverschillen in de wereld nemen cumulatief toe.*

HET probleem van de betrekkingen tussen ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen zou men in alle eenvoud aldus kunnen stellen: het groeitempo van de reële uitvoer der ontwikkelingslanden dient hoger te zijn en het groeitempo van hun reële invoer dient nog hoger te zijn, waarbij in het bijzonder het groeitempo van hun reële invoer van kapitaalgoederen hoger dient te zijn. Meten we de werkelijke ontwikkeling daaraan af dan blijkt zij hopeloos tekort te schieten, ja blijkt zij zelfs tegengesteld te zijn. Voor de ontwikkelingslanden verslechterde niet alleen de ruilvoet, ook hun aandeel in de internationale handel nam af. Hierachter steekt de cumulerende voorsprong. De ontwikkelde landen weten in een relatief hoog tempo substituten voor invoergoederen uit ontwikkelingslanden te vinden en de grondstoffenkostenquoten van hun

(I. M.)

§ NV. SLAVENBURG'S BANK §

produkten te verlagen en zulks cumulerend. Kortom, de snellere groei der ontwikkelde landen leidt tot een voor hen gunstige, voortdurende wijziging van de ruilvoet.

Een werkelijk reële bijdrage tot de ontwikkeling van de ontwikkelingslanden zou zijn een grootscheepse versterking van de stroom van in het bijzonder kapitaalgoederen naar de ontwikkelingslanden als een overcompensatie van de ruilvoetwijziging. Daarbij zien wij af van zaken als technische bijstand en dergelijke, die op een ander vlak dan onze probleemstelling liggen. Het eenvoudigste zou zijn zonder meer een bredere, juist samengestelde stroom van vooral kapitaalgoederen te organiseren, geheel buiten de verwickelingen van het internationale betalingsverkeer om. Het komt ons namelijk voor dat deze verwickelingen niet gering zijn. Voor een goed begrip van de beperkte mogelijkheden binnen het internationale betalingsverkeer dient ons inziens te worden uitgegaan van de geconsolideerde betalingsbalans van de ontwikkelingslanden enerzijds en die van de ontwikkelde landen anderzijds. Het feit dat op de lange duur beide geconsolideerde balansen in evenwicht dienen te zijn, schept ons inziens grote moeilijkheden.

Een hoger uitvoertempo naar de ontwikkelingslanden is immers, gegeven die eis, in principe alleen als volgt realiseerbaar:

1. Hogere prijzen voor hun export (met afzetgaranties!) en lagere prijzen voor hun import. Het tegengestelde gebeurt. Er zou dus op internationaal niveau een soort prijsbeheersing ingevoerd moeten worden, hetgeen nogal wat haken en ogen heeft. Eventueel ware te denken aan importsubsidies voor ontwikkelingslanden.

2. Scheppen van internationale liquiditeiten door of ten behoeve van ontwikkelingslanden (zodat zij meer kunnen importeren). We zouden hierbij willen verwijzen naar de bekende valuta-opvattingen van Goudriaan. Het tegengestelde gebeurt, want de schepping van internationale liquiditeiten, het voordeel van geldschepping, ligt bij de ontwikkelde landen. Immers, de geconsolideerde balans voor de ontwikkelde landen kan daardoor fundamenteel gezien permanent een, zij het ook door de geldschepping versluierd, negatief saldo opleveren tegenover een fundamenteel positief saldo voor de ontwikkelingslanden. Dit laatste zien we overigens allerminst ten gevolge van inflatoire krachten in de ontwikkelingslanden. Afgezien daarvan kunnen de ontwikkelde landen door geldschepping meer invoeren, dan wel investeren in ontwikkelingslanden. Men denke aan de kritiek van de Franse regering op de Verenigde Staten, tot uitdrukking komend in de bespreking over de vraagstukken der internationale liquiditeitsvoorziening (de Groep van Tien).

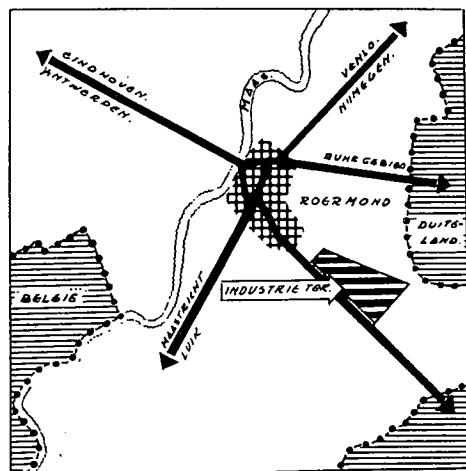
3. Inkomstenoverdrachten of kapitaaloverdrachten om niet van ontwikkelde naar ontwikkelingslanden. Dit is alleen mogelijk — en daarmee komen we tot des Pudels Kern — wanneer tot een gelijk bedrag de geconsolideerde betalingsbalans van de ontwikkelde landen een overschot oplevert. Dat overschot is realiseerbaar door:

a. minder invoer uit de ontwikkelingslanden, hetzij minder naar volume, hetzij minder naar prijs hetzij beide (het laatste zal de praktijk wel zijn), hetgeen betekent dat hulp het alternatief van handel is. Wel begrijpelijk doch niet geheel terecht is het wanneer de ontwikkelingslanden dan ook geen hulp maar handel wensen en — overigens wel

(I. M.)

ROERSTREEK

INDUSTRIETERREIN „HEIDE”

- Limburgs GROOTSTE industrieterrein
- REGERINGSSTEUN voor zich vestigende industrieën
- GOEDE VERBINDINGEN over weg, spoor en water
- CENTRALE LIGGING binnen het EURO-MARKTGEBIED
- uitstekend WOONKLIMAAT
- WONINGEN beschikbaar
- verhuur van INDUSTRIEHALLEN
- voldoende ARBEIDSKRACHTEN

INLICHTINGEN omtrent vestigingsmogelijkheden op dit TERREIN worden gaarne verstrekt door het SECRETARIAAT van het INDUSTRIESCHAP „ROERSTREEK”, p.a. STADHUIS, ROERMOND, Telefoon 04150-4041.

terecht — bovendien een bescherming van hun zwakkere positie op de internationale markt, die doodeenvoudig voortvloeit uit de cumulerende voorsprong. Het probleem komt zeer sterk overeen met het sociale probleem dat wij in de negentiende eeuw kenden: geen liefdadigheid, ook niet alleen vrijheid van vakbeweging en van onderhandelen, maar bovendien nog bescherming via regeling van de arbeidstijd, de loonbetaling, de sociale zekerheid en het minimum loon.

b. meer uitvoer uit ontwikkelde landen naar ontwikkelingslanden, hetgeen echter slechts denkbaar is onder de sub 1 en 2 genoemde voorwaarden. Alhoewel: er zijn nog andere mogelijkheden; hierop komen we straks terug.

Men zegt: de inkomensoverdrachten leiden er toe dat de ontwikkelingslanden meer kunnen invoeren. Dat zouden zij echter ook kunnen wanneer de invoer van de ontwikkelde landen niet beperkt bleef. Eigenlijk is een permanente overbesteding in de ontwikkelde landen dan een beter alternatief. Voor de ontwikkelde landen komt immers de hulp als bedrag wel terug via hun uitvoer, maar de ontwikkelingslanden financieren hun hulp zelf via hun uitvoerbeperking, die noodzakelijk is om evenwicht op de geconsolideerde betalingsbalansen van beide wereld„delen” te kunnen waarborgen.

4. Kapitaalleningen aan ontwikkelingslanden, waarvoor in principe het onder 3 gestelde geldt en bovendien nog dat op den duur rente en aflossing door de ontwikkelingslanden moet worden opgebracht.

ONZE voorlopige conclusie is dat een bijdrage aan de ontwikkeling van de ontwikkelingslanden in de volgende, achtereenvolgens veelal ongunstiger wordende alternatieve vormen mogelijk is:

a. fysieke overdrachten — vooral kapitaalgoederen — zonder meer;

b. geldschepping door de ontwikkelingslanden, of centraliseerd, ten behoeve van de ontwikkelingslanden, zodat het voordeel van geldschepping bij hen ligt;

c. geldschepping door ontwikkelde landen, waardoor zij meer kunnen invoeren uit ontwikkelingslanden;

d. inkomensoverdrachten aan ontwikkelingslanden, te financieren uit: geldschepping door ontwikkelde landen, resp. minder invoer uit ontwikkelingslanden;

e. kapitaalleningen.

Een eerste andere mogelijkheid is dat de ontwikkelde landen permanent en drastisch, hoe ook, hun deviezenreserves verminderen en aanwenden voor een eenmalige overdracht aan ontwikkelingslanden, resp. tijdelijk extra invoer uit ontwikkelingslanden¹⁾. Het eerste komt neer op een directe herverdeling van internationale liquiditeiten en is als zodanig enigermate verwant aan het toekennen van het recht van geldschepping, indirect via een instantie op wereldniveau of direct aan de ontwikkelingslanden.

De belangrijkste principiële mogelijkheid via het betalingsverkeer lijkt ons echter te zijn een inkomensoverdracht die inderdaad leidt tot meer invoer in ontwikkelingslanden tegen lagere prijzen en uitvoer tegen hogere prijzen, en wel door aan de regelmatige inkomensoverdracht der ontwikkelde landen een regelmatige devaluatie door de ontwikkelde dan wel een regelmatige revaluatie door de ontwikkelingslanden te verbinden met eventueel aanvullende maatregelen om het gewenste effect te waarborgen.

¹⁾ In een gesprek kwam Drs. A. v. Noord met deze gedachte.

Door bijv. devaluatie scheidt men tegenover de ontwikkelingslanden een fundamenteel betalingsbalansoverschot, waaruit per saldo de hulp gefinancierd wordt.

In werkelijkheid ziet men eerder het tegendeel. De snellere ontwikkeling in de ontwikkelde landen en de daarmee gepaard gaande ruilvoetverbetering ten opzichte van de ontwikkelingslanden leidt licht tot een fundamenteel betalingsbalansoverschot dat door al of niet verkapte devaluatie aan de zijde der ontwikkelingslanden en kapitaalexport der ontwikkelde landen geneutraliseerd wordt. Men zou tenminste het principe moeten volgen dat een door snellere ontwikkeling ontstane ruilvoetverbetering en een daarmee samenhangend ontstaan fundamenteel overschot gecompenseerd worden door overdrachten om niet. Daarmede wordt echter nog niet bereikt dat het relatieve welvaartsverschil afneemt. Om dat te bereiken zou het nodig zijn door devaluatie een fundamenteel overschot op te wekken, aannemende althans dat devaluatie inderdaad de prijsverhoudingen ten gunste van de ontwikkelingslanden wijzigt.

De alternatieven binnen het betalingsverkeer zijn eigenlijk tot twee wezenlijke te herleiden:

a. een ontwikkelingsbijdrage die gefinancierd wordt uit een invoerbeperking die het netto effect aanzienlijk vermindert;

b. een ontwikkelingsbijdrage die gefinancierd wordt door een opzettelijke ruilvoetverslechtering, die de ruilvoetverbetering als onderdeel van de cumulerende voorsprong compenseert, beter zelfs: substantieel overcompenseert.

Echter, een periodieke devaluatie — want dat zou het moeten zijn — stuit op niet minder uitvoeringsmoeilijkheden dan internationale prijsbeheersing. Men zou dan ook kunnen stellen dat effectieve overdrachten binnen één muntgebied veel gemakkelijker zijn dan tussen verscheidene muntgebieden. Het probleem hangt aan het verschijnsel van afzonderlijke munten en betalingsbalansen.

Als praktische weg blijft ons inziens dan slechts open een combinatie van een aantal maatregelen als voren opgesomd, die qua werking een opzettelijke periodieke ruilvoetverslechtering als tegenwicht van de cumulerende voorsprong en de daarmee gepaard gaande ruilvoetverbetering het dichtst nabij komt.

Enschede.

W. HESSEL.

(I.M.)

Internationaal beleggingsfonds
in Aardgaswaarden

INTERGAS

Beheerders:
Algemene Bank Nederland
Banque de Bruxelles
Dresdner Bank
Hill, Samuel & Co.

De betekenis van de hulp voor een evenwichtige groei van de ontwikkelingslanden

INLEIDING

Doel van de studie

HET doel van deze studie is de huidige praktijk van het verlenen van ontwikkelingshulp aan een kritische analyse te onderwerpen ¹⁾. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de hulpverlening weinig gecoördineerd geschiedt. De versnippering die een gevolg is van de bilaterale hulp en het feit dat de laatste nauwelijks wordt afgestemd op de hulp van de internationale organisaties zijn hieraan niet vreemd. Bij de verstrekkingen van hulp door de communistische landen ontbreekt de afstemming met de overige hulpverleningen meestal geheel. Het resultaat is een wirwar van leningen en schenkingen, van voedselzendingen, investeringsprojecten en technische hulp, waaraan de grote lijn ontbreekt en waarvan de verstrekking niet ondergeschikt gemaakt wordt aan een algemeen aanvaarde conceptie.

Naar onze mening zou deze conceptie door twee doelstellingen moeten worden bepaald:

1. De hulp dient zodanig verdeeld te worden, dat de verschillen in welvaartspeil, die van ontwikkelingsland tot ontwikkelingsland bestaan, geleidelijk verminderen; anders uitgedrukt: de verdeling van de hulp moet er toe bijdragen de inkomensniveaus per hoofd te laten convergeren.

2. De ontwikkelingshulp moet tot een zo groot mogelijke groei leiden; met andere woorden: de hulp behoort in de eerste plaats te worden gebruikt om kapitaalgoederen en daarmee gelijk te stellen diensten — onderwijs in het algemeen, technische know-how — in te voeren. De selectie van de kapitaalgoederen is daarbij eveneens van groot belang; men dient vooral die sectoren te ontwikkelen, die een maximale en zo evenwichtig mogelijke groei van het nationaal inkomen mogelijk maken.

In dit artikel wordt de ontwikkelingshulp, zoals die in de laatste jaren is verleend, aan deze beide doelstellingen getoetst; of de absolute hoogte van de ontwikkelingshulp voldoende is wordt niet onderzocht.

Definitie van ontwikkelingshulp

Een nauwkeurige definitie van ontwikkelingshulp is niet eenvoudig te geven. Uiteraard gaat het hierbij om

¹⁾ De belangrijkste bronnen, die voor deze studie zijn gebruikt, zijn: International Monetary Fund: *Balance of Payments Yearbook*, 1959-1964; U.N.O. : *Yearbook of International Trade Statistics*, 1962; U.N.O. : *Yearbook of National Accounts Statistics*, 1964; O.E.S.O.: *Les moyens financiers mis à la disposition des pays moins développés 1956-1963*.

De statistische bewerking van de aangegeven bronnen is geschied door de heer Y. Morettini van het Statistisch Bureau der Europese Gemeenschappen.

het ter beschikking stellen van geld (of goederen) aan onderontwikkelde landen, maar deze geldstromen bestaan uit verschillende elementen die niet alle als hulp kunnen worden aangemerkt.

Ten aanzien van de door de overheid ter beschikking gestelde middelen is de beoordeling niet moeilijk. Zowel de giften alsook de leningen kunnen als hulp worden beschouwd. Deze categorie omvat dan zowel de bilaterale hulp als de bijdragen van internationale organisaties (multilaterale hulp).

Wat betreft de bijdragen, verstrekt door het bedrijfsleven, is het de vraag of deze kunnen worden aangemerkt als hulp, omdat het hier gaat om normale kapitaalverstrekkingen: directe investeringen, kapitaalverstrekkingen en exportkredieten. Ongetwijfeld dragen deze kapitaalbewegingen bij tot de ontwikkeling van de ontvangende landen. Men dient echter te bedenken dat deze transacties deel uitmaken van de normale beslissingen van het bedrijfsleven; geïnvesteerd wordt met het oogmerk een maximaal rendement te verkrijgen, zodat het karakter van hulp in engere zin vrijwel ontbreekt. Het lijkt ons dan ook juister deze transacties buiten beschouwing te laten in een studie die zich hoofdzakelijk concentreert op de hulpverlening.

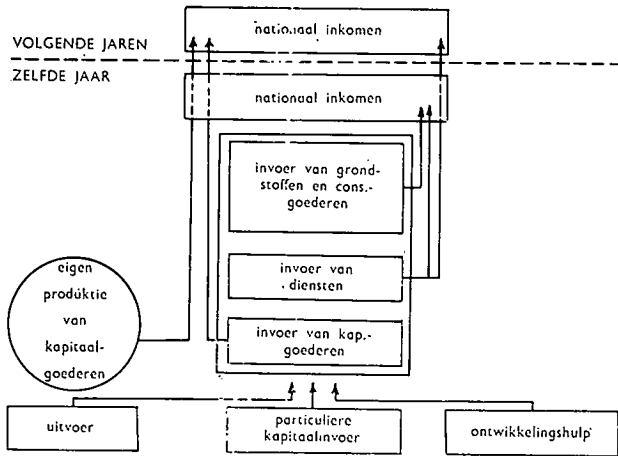
In dit artikel worden dus slechts giften en leningen van overheidswege, daarbij de internationale organisaties inbegrepen, als ontwikkelingshulp beschouwd. De gegevens over de hulp van de westelijke landen omvatten altijd de werkelijk uitgegeven bedragen. Bij de hulp van communistische landen moesten correcties worden aangebracht, omdat deze landen in het algemeen slechts de globale kredietverstrekking, de „commitments”, aangeven. Zoals uit gepubliceerde gegevens over Oosteuropese hulp aan India en Ceylon blijkt, bedragen de werkelijke uitgaven veelal slechts ongeveer een derde van de globale kredietverstrekkingen ²⁾. Wanneer slechts cijfers over „commitments” beschikbaar waren, hebben wij dit gedeelte aangehouden.

Als ontwikkelingslanden worden alle landen aangemerkt, die ontwikkelingshulp ontvangen. Wij hebben getracht van zoveel mogelijk landen, die in deze groep thuis horen, gegevens te verzamelen, maar een gebrekkige informatie heeft ons genoodzaakt landen als Cuba, China en Irak buiten beschouwing te laten. De Frankzone hebben we als één geheel moeten behandelen, omdat betalingsbalansgegevens per afzonderlijk land niet beschikbaar waren. De studie is voornamelijk gebaseerd op cijfers van het jaar 1962.

²⁾ *World Economic Survey, I: Trade and development trends, needs and policies*, U.N.O. 1963, blz. 275.

Werkschema

Wij hebben het volgende werkschema toegepast:

In dit schema komt het nationaal inkomen als belangrijkste variabele voor. Berekend per hoofd geeft het de levensstandaard weer. We hebben ons gebaseerd op de gegevens in dollars, ontleend aan de Verenigde Naties, hoewel we ons bewust zijn van het feit, dat ze de werkelijke verhoudingen slechts gebrekkig weergeven. Een juiste internationale vergelijking van inkomens per hoofd zou niet met behulp van de bestaande wisselkoersen moeten geschieden, maar op basis van koopkrachtpariteiten. In dit opzicht zijn evenwel slechts weinig gegevens beschikbaar. Men moet voor ogen houden, dat de besparingen over het bruto nationaal produkt (verder afgekort: B.N.P.) per hoofd, die we hebben gebruikt, dus slechts een indicatieve waarde hebben.

Behalve het nationaal inkomen hebben we als variabelen gebruikt: de invoer van verschillende goederen en diensten, de investeringen, de uitvoer, de particuliere kapitaalimport en de ontwikkelingshulp. Andere macro-economische grootheden, die gewoonlijk gebruikt worden, zoals de besparingen, de winsten en de belastingen, worden in dit verband niet behandeld. De besparingen komen niet voor, omdat ze in de ontwikkelingslanden meestal weinig belang hebben. Een groot gedeelte ervan heeft geen productieve functie, omdat het opgepot wordt, de rest dient voornamelijk voor financiering van de particuliere bouw. De invloed van winsten en indirecte belastingen veronachtzamen we om het beeld niet te zeer te compliceren. De conclusies worden hierdoor niet wezenlijk beïnvloed.

We hebben getracht deze relaties te behandelen door met de meest globale te beginnen en vervolgens steeds meer door te dringen in de bijzondere functies die in wezen de toekomst van de ontwikkelingslanden bepalen.

Als eerste relatie hebben we de verhouding van de ontwikkelingshulp tot het nationaal inkomen van de ontvangende landen onderzocht, beide variabelen per

hoofd berekend, om een algemene indruk te geven van de verdeling van de hulp tussen landen met een verschillend welvaartspeil. Met enkele opmerkingen over de plaats, die de ontwikkelingshulp in het nationaal inkomen van de verschillende landen inneemt, vormt deze vergelijking het onderwerp van het eerste hoofdstuk.

In hoofdstuk II hebben we nagegaan welke correlatie bestaat tussen de invoer, in haar geheel genomen, en het nationaal produkt van de verschillende ontwikkelingslanden. De invoer speelt een beslissende rol voor het huidige en toekomstige levensniveau van de landen met weinig of geen economisch potentieel; de verhouding van invoer en B.N.P. per hoofd is daarom een belangrijke indicator. In hetzelfde hoofdstuk hebben we onderzocht welk gedeelte van de invoer door de uitvoer, door de ontwikkelingshulp en door de particuliere kapitaalverschaffing wordt gefinancierd. Aan het eind van dit hoofdstuk hebben we nagegaan of de hulp, door de invoer van de armste landen het meest te stimuleren, de welvaartsniveaus der ontwikkelingslanden dichter bij elkaar brengt.

In het derde hoofdstuk wordt de samenstelling van de invoer onderzocht. Aangegeven wordt welk gedeelte van de invoer uit grondstoffen, uit voedingsmiddelen en uit duurzame verbruiksgoederen bestaat en welk gedeelte uit investeringsgoederen. Aangezien alleen de invoer van investeringsgoederen, tezamen met de eigen produktie van deze goederen, tot duurzame groei kan leiden, wordt aan dit gedeelte bijzondere aandacht besteed; op deze wijze kan een oordeel gevormd worden over de vraag of de financieringsmogelijkheden, door de ontwikkelingshulp geboden, in voldoende mate op de invoer van investeringsgoederen worden gericht. In dit verband wordt tevens de vraag behandeld, of door een vermindering van de invoer van sommige luxe duurzame verbruiksgoederen het aandeel van de invoer van investeringsgoederen verhoogd zou kunnen worden.

In hoofdstuk IV worden de criteria behandeld waarop de invoerpolitiek zou moeten worden gebaseerd. Er wordt op gewezen, dat een voor alle ontwikkelingslanden geldend schema niet kan worden toegepast; een zekere arbeidsverdeling tussen landen, die tot eenzelfde regionale groep behoren, is nodig om een evenwichtige groei mogelijk te maken. Het opstellen van regionale ontwikkelingsplannen, uitgaande van de in elk land aanwezige produktiefactoren, is daarom een eerste noodzakelijkheid. Slechts op deze wijze kan worden voorkomen, dat te veel large-scale industrieën in te veel kleine landen ontstaan en dat ten slotte een globale overcapaciteit de ontwikkelingslanden gaat belasten. Enkele praktische suggesties op het gebied van de ijzer- en staalindustrie en de energiesector besluiten dit hoofdstuk.

De conclusies van ons onderzoek zijn in het kort in het laatste hoofdstuk neergelegd.

I. HERKOMST EN BESTEMMING VAN DE ONTWIKKELINGSHULP

Algemene opmerkingen

ALVORENS in te gaan op het eigenlijke onderwerp is het nuttig een overzicht te geven van de omvang der ontwikkelingshulp, alsmede van de verschillende vormen waarin deze hulp wordt gegeven.

Bovendien zal in algemene termen de betekenis van de hulp worden geschetst, zowel gezien vanuit het gezichtspunt der gevers als voor de ontvangende landen. Bij dit overzicht kan worden gesteund op een uitgebreide studie van de O.E.S.O. die zich echter beperkt tot

de hulp verstrekt door de landen die bij deze organisatie zijn aangesloten³⁾; incidenteel zijn gegevens vermeld voor de niet aangesloten landen, d.w.z. de landen van Oost-Europa. Het is echter mogelijk voor deze laatste landen gebruik te maken van gegevens die door de Verenigde Naties zijn gepubliceerd in de Proceedings of the U.N.O.-Conference on Trade and Development⁴⁾. In tabel 1 zijn voor 1963 enige gegevens samengebracht omtrent de totale omvang en de onderverdeling van de geldstromen naar de ontwikkelingslanden.

De totale ter beschikking gestelde middelen bedragen in 1963 ongeveer \$ 9 mrd., waarvan een bedrag van \$ 6,5 mrd. als hulp kan worden aangemerkt; \$ 0,5 mrd. is afkomstig van de Oostbloklanden. Ten opzichte van de voorgaande jaren betekent dit echter geenszins een record, zoals uit nevenstaande tabel 2 van de jaren 1956-1963 is af te leiden.

Wel is sinds 1956 de hulp aanzienlijk toegenomen, na 1961 is echter een stagnatie opgetreden; voor de O.E.S.O.-landen is zelfs van een geringe daling sprake.

Herkomst van de hulp

Twee aspecten zijn van belang voor de beoordeling van de relatieve betekenis van de ontwikkelingshulp. Ten eerste kan de vraag worden gesteld welke rol de hulp speelt voor de verstreckende landen. In het algemeen is de omvang van geringe betekenis ten opzichte van het nationaal inkomen van deze landen, hetgeen uit tabel 3 blijkt.

Opvallend is dat de omvang van de hulp in verhouding tot het inkomen sterk afhangt van de vraag of het land in het verleden koloniale gebieden had. Zo is de hulpverlening van de Scandinavische landen, Oostenrijk en Zwitserland uitermate gering. Maar ook voor de andere landen is de hulp in verhouding tot het inkomen zeer laag. Slechts Frankrijk en Portugal overschrijden de 1 pCt.-grens.

Bestemming van de hulp

Anderzijds is het van belang na te gaan wat de betekenis is van deze hulp voor de onderontwikkelde gebieden. In de volgende hoofdstukken zal hierop dieper worden ingegaan zodat wij ons hier beperken tot enkele algemene opmerkingen. Kan men ruwweg stellen dat de totale omvang van de hulp ten opzichte van het inkomen der verstreckende landen de 1 pCt. niet overschrijdt, voor de ontvangende landen bedraagt die hulp ca. 4 pCt. van het nationaal inkomen.

Het blijkt echter dat de verdeling van het totale bedrag naar landen van bestemming geenszins dezelfde is: niet elk land ontvangt een bedrag dat overeenkomt met 4 pCt. van het nationaal inkomen. Nu zou een dergelijke verdeling ook niet rechtvaardig zijn. Landen met een relatief hoog inkomen per hoofd hebben een geringere behoefte aan hulp dan landen met een laag inkomen per hoofd. Ten einde na te gaan of en in hoeverre de huidige verdeling van de hulp „rechtvaardig” geschiedt, hebben wij voor elk van deze landen de hulp en het inkomen vergeleken, beide per hoofd der bevolking gerekend. In grafiek I is voor een groot aantal landen het verband tussen beide grootheden weergegeven.

Het blijkt dat van een nauw verband geen sprake is, althans dat een negatieve correlatie, die mocht worden

³⁾ *Les moyens financiers mis à la disposition des pays moins développés 1956-1963.*

⁴⁾ *Volume VI-Trade Expansion and regional grouping, part 1.*

TABEL 1.

Geldstromen ter beschikking gekomen van de onderontwikkelde landen in 1963 (in \$ mln.)

	uit O.E.S.O.-landen	uit Oost-Europa en andere landen
overheid	6.017	522
bilaterale schenkingen	3.959	} 492
bilaterale leningen	1.703	
internationale organisaties	355	
bedrijfsleven	2.469	
investerings	1.903	
exportkredieten	566	
totaal overheid en bedrijfsleven	8.486	

TABEL 2.

Verleende ontwikkelingshulp 1956-1963 (in \$ mrd.)

jaar	uit O.E.S.O.-landen a)	uit Oostblok-landen	totaal	
			(absoluut)	(index)
1956	3,3	0,1	3,4	100
1957	3,9	0,1	4,0	118
1958	4,4	0,2	4,6	133
1959	4,3	0,2	4,5	132
1960	4,9	0,2	5,1	150
1961	6,1	0,3	6,4	188
1962	6,0	0,4	6,4	188
1963	6,0	0,5	6,5	191

a) Netto hulp.

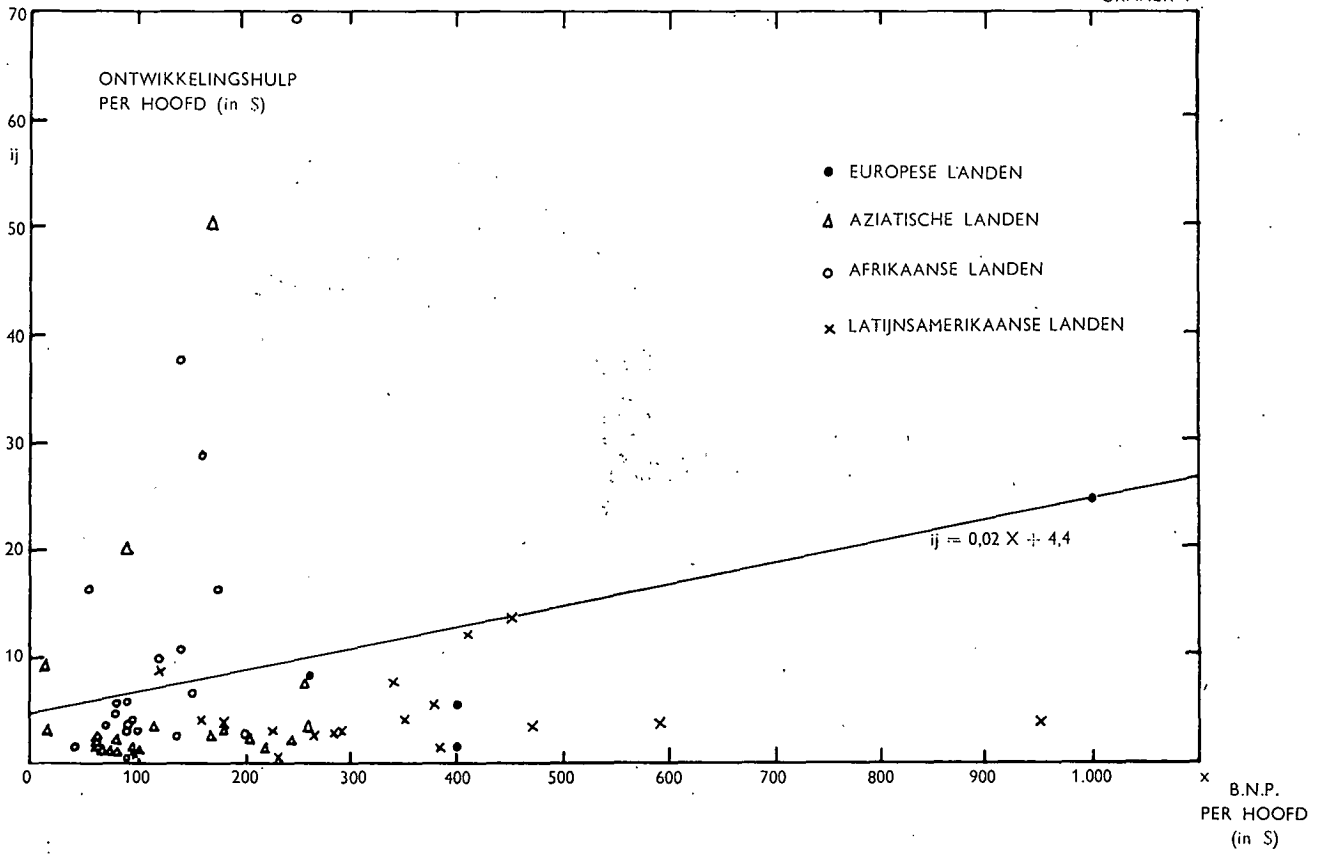
TABEL 3.

Hulpverlening naar landen van herkomst; absoluut en als promillage van het nationaal inkomen (gemiddelde 1960-1963)

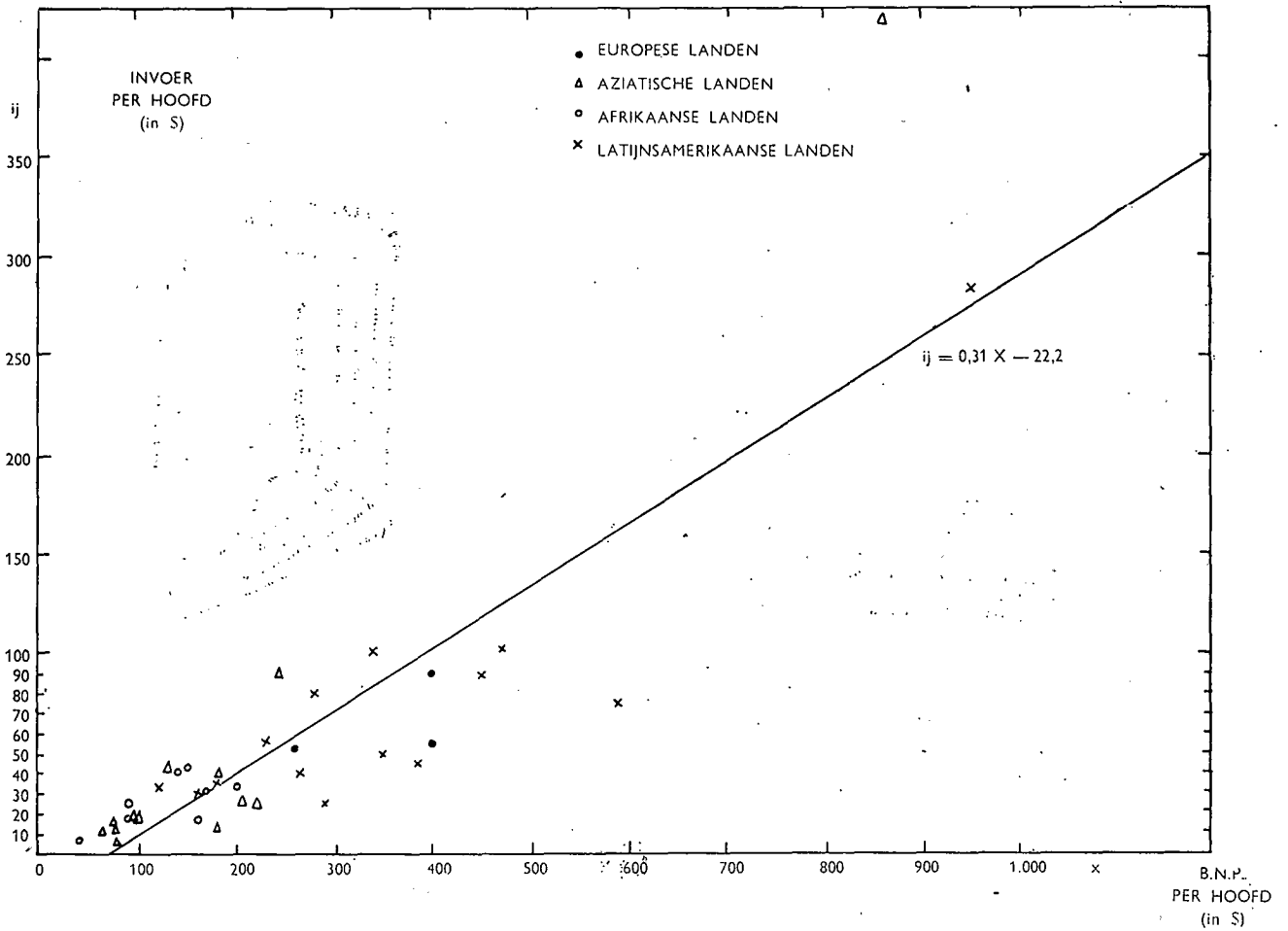
	Absoluut (in \$ mln.)	als promillage van het nationaal inkomen
O.E.S.O.-landen:		
Oostenrijk	4	0,7
België	91	8,0
Canada	72	2,1
Denemarken	8	1,2
Frankrijk	910	13,5
West-Duitsland	458	6,0
Italië	104	2,3
Japan	177	3,4
Nederland	61	4,2
Noorwegen	12	2,1
Portugal	44	13,9
Zweden	14	1,0
Zwitserland	9	0,8
Groot-Brittannië	425	5,5
Verenigde Staten	3.396	6,8
	5.785	
Oosteuropese landen:		
U.S.S.R.	200	1,0
Tsjechoslowakije	60	
Polen	28	0,3
Hongarije	17	2,7
Roemenië	12	
Bulgarije	2	1,2
Oost-Duitsland	5	
	324	

verwacht indien de verdeling „rechtvaardig” plaatsvond, in het geheel niet optreedt. De correlatiecoëfficiënt (in logaritmen uitgevoerde regressie) is positief en bedraagt 0,18, de regressiecoëfficiënt is 0,26 met een standaardfout van 0,23. Dit betekent, dat voor de landen met de laagste inkomens per hoofd de hulp per hoofd geenszins hoger is. De correlatie is gering, maar eerder tegengesteld zodat de rijkere landen in sterkere mate van de hulp profiteren dan de armere. Deze constatering is van verstrekkende betekenis. Zij houdt in dat door de ontwikkelingshulp de welvaart in de „rijkste” ontwikkelingslanden meer wordt bevorderd dan in de armste. Zij betekent tevens dat, wanneer de huidige grotendeels waarschijnlijk onbedoelde verdelingssleutel ook in de naaste toekomst wordt toegepast, de kloof in welvaartsniveau tussen de verschillende ontwikkelingslanden steeds bre-

GRAFIEK I

GRAFIEK II

der zal worden. Men zal zich in dit verband afvragen of het huidige systeem van hulpverlening, dat bijna geheel bilateraal is georganiseerd, een rechtvaardige verdeling niet in de weg staat. Bovendien blijkt duidelijk dat de omvang van de hulp aan bepaalde landen sterk wordt beïnvloed door politieke overwegingen. Als voorbeeld van de eerstgenoemde overweging kan worden gewezen op de hoge bedragen die ten goede komen aan de voormalige Franse gebieden van Afrika en de geringe hulpverlening aan een land als Nigeria. Daarnaast wordt de hulp aan Korea, Laos en Vietnam in hoge mate bepaald door militair-strategische overwegingen. Hoe dit alles ook zij, het staat vast dat door de huidige ontwikkelingspolitiek de verschillen in levensstandaard tussen de ontwikkelingslanden onderling worden bevorderd. In de volgende hoofdstukken zal deze constatering nader worden geadstrueerd.

Wij concentreren onze behandeling op de financiële hulpverlening, zoals die in de rapporten van de O.E.S.O. en de U.N.O. wordt behandeld. Deze hulpverlening leent zich het best voor een kwantitatieve vergelijking. Wij verliezen daarbij geenszins uit het

II. DE BETEKENIS VAN DE HULP VOOR DE FINANCIERING VAN DE INVOER

De invoerquote

VOOR de economische vooruitgang van laag ontwikkelde landen is een hoge invoerquote meestal een noodzakelijke voorwaarde. Industriële landen kunnen in vele gevallen op eigen kracht een zekere expansie onderhouden; vrijwillige of gedwongen besparingen kunnen omgezet worden in investeringen, voor welke produktie dan tevens de technische kennis aanwezig is. In de ontwikkelingslanden zijn de produktieve besparingen meestal onbetekenend; de technische „know-how” voor eigen produktie van kapitaalgoederen ontbreekt vaak geheel. In deze landen kan uit eigen middelen enige expansie dan ook slechts via een lang en moeilijk proces verwezenlijkt worden.

Invoer is nodig om dit proces te versnellen. Slechts op deze wijze kunnen op korte termijn de kapitaalgoederen ter beschikking komen, die de basis vormen voor economische ontwikkeling. De supplementaire invoer van diensten, vooral in de vorm van technische hulp en onderwijs, kan het vacuüm opvullen, dat in deze landen veelal op dit gebied bestaat en dat de belangrijkste belemmering vormt voor de rationalisering van de arbeid, zowel in de landbouw als in de industrie. Voorts kan in bepaalde gevallen alleen door de invoer van consumptiegoederen een inzinking ten gevolge van een slechte oogst of een andere ramp vermeden worden. Invoer van grondstoffen tenslotte is in vele gevallen onvermijdelijk wanneer men bepaalde industrieën op de been wil brengen.

Deze invoer moet gefinancierd worden. Hiervoor komen naast de ontwikkelingshulp de eigen uitvoer van het ontwikkelingsland en particuliere leningen in aanmerking. Het is duidelijk, dat de ontwikkelingshulp een minder belangrijke rol behoeft te spelen naarmate het belang van de beide andere financieringsbronnen groter is. Wanneer een laag ontwikkeld land dank zij een belangrijke uitvoer in staat is zoveel kapitaalgoederen in te voeren, dat een investeringsquote van bijv. 20 pCt. kan worden bereikt, wordt de noodzaak van ontwikke-

oog, dat de technische bijstand, evenals trouwens onderwijs in het algemeen, een essentiële rol vervult bij de ontwikkeling van de landen met de laagste welvaartsniveaus. Interessante gegevens over dit aspect van de ontwikkelingshulp worden onder andere vermeld in „Notes et études documentaires — Les formes actuelles de la coopération internationale”⁵⁾; zij zijn echter vooral gerangschikt naar verstrekkende landen. Het is nagenoeg onmogelijk voldoende gedetailleerde overzichten te vinden, die het mogelijk maken te oordelen over de vraag of de technische bijstand een zekere correctie aanbrengt in de onrechtvaardige verdeling van de financiële hulp, die we hebben gesignaleerd, m.a.w. of ze er toe bijdraagt in de toekomst de welvaartsniveaus der ontwikkelingslanden dichter bij elkaar te brengen. Enkele incidentele gegevens zouden in deze richting kunnen wijzen, zoals bijv. het verschijnsel, dat Israël, een ontwikkelingsland met een inkomen van \$ 850 per hoofd, dus behorend tot de minst arme groep, waarschijnlijk meer technische hulp verstrekt dan het ontvangt. In het algemeen geven de beschikbare bronnen ons evenwel aanleiding te stellen, dat zulk een correctie slechts zelden voorkomt.

lingshulp beduidend minder. Het probleem is eigenlijk nog wat genuanceerder. Om de welvaartsniveaus der ontwikkelingslanden dichter bij elkaar te brengen, zouden immers de laagst ontwikkelde landen de hoogste groeipercentages moeten vertonen; dan kan alleen wanneer deze landen ook de hoogste investeringsquote en, wat daarvoor noodzakelijk is, tevens de hoogste invoer per hoofd hebben.

Om te kunnen beoordelen of er een juiste ontwikkelingspolitiek wordt gevoerd, moeten we dus eerst weten of misschien de andere financieringsbronnen — uitvoer en particuliere kapitaalverstrekking — reeds de nodige ruimte voor invoer geven. Hiertoe hebben we een spreidingsdiagram opgesteld, dat het verband weergeeft tussen de invoer per hoofd en het B.N.P. per hoofd voor 38 ontwikkelingslanden (grafiek II).

Wij stellen vast, dat in 1962 tussen deze beide variabelen een tamelijk hoge positieve correlatie bestond⁶⁾. Dit betekent, dat van land tot land de invoer per hoofd snel lager wordt naarmate het B.N.P. per hoofd daalt. Dit is precies het omgekeerde van wat zou moeten gebeuren om tot meer bevredigende verhoudingen tussen de ontwikkelingslanden te komen.

Kennelijk bevindt men zich hier in een vicieuze cirkel: naarmate het ontwikkelingsland een lager inkomen per hoofd bezit, voert het minder uit en ontvangt het minder particulier kapitaal; het mist daardoor de financieringsmogelijkheden voor een hoge invoerquote, die het echter nodig heeft om een snellere toename van het inkomen per hoofd te bereiken dan de landen, die zich reeds op een hoger niveau bevinden. De „spontane” financiering van de invoer leidt dus niet in de gewenste richting. Op de ontwikkelingshulp rust de taak deze verhoudingen om te keren. Is men daarin geslaagd?

⁵⁾ *La documentation française*, Secrétariat Général du Gouvernement, 22 april 1966.

⁶⁾ Uit de berekening in logaritmen resulteert een correlatiecoëfficiënt van 0,87, een regressiecoëfficiënt van 1,04 en een standaardfout van 0,08.

Financiering van de invoer door de ontwikkelingshulp

We hebben in het vorige hoofdstuk reeds gezien, dat de verdeling van de hulp, beoordeeld naar het B.N.P. per hoofd, verre van bevredigend is. Dit aspect willen wij nu nog wat preciezer onderzoeken en wel in de vorm van een onderzoek naar het gedeelte van de invoer van goederen en diensten der ontwikkelingslanden, dat door de hulp wordt gefinancierd.

Enkele uitzonderingen, zoals de aardolie producerende landen in het Midden-Oosten, daargelaten zou dus het door de ontwikkelingshulp gefinancierde gedeelte van de invoer van goederen en diensten groter behoren te zijn naarmate het inkomen per hoofd lager is en, hetgeen er meestal mee samenvalt, de invoerquote geringer. Bovendien zou in deze gevallen het aandeel van de schenkingen hoger moeten zijn en wel om twee redenen. In de eerste plaats omdat het juist de landen met de laagste inkomens per hoofd zijn, zoals India, Pakistan en Indonesië, die voedselzendingen ontvangen en het ongewenst zou zijn deze landen hiervoor met een terugbetalingsplicht te belasten. In de tweede plaats, omdat in de minst ontwikkelde landen vooral in de infrastructuur geïnvesteerd moet worden en deze investeringen geen onmiddellijke betaling van aflossing en interest toestaan.

De systematiek, die door het Internationaal Monetair Fonds bij de opstelling van de betalingsbalansen wordt gevolgd, is zeer geschikt om een dergelijke vergelijking te maken. In afwijking van de in sommige landen gevolgde praktijk worden de schenkingen van de overheid in deze betalingsbalansen afzonderlijk opgenomen onder het hoofd „transferpayments”. Tezamen met de particuliere betalingen, die geen „quid pro quo” met zich brengen, geeft deze post een samenvatting van alle betalingen om niet. De op deze wijze opgestelde betalingsbalansen vertonen voor de ontwikkelingslanden in het algemeen het volgende beeld:

<i>inkomsten:</i>	<i>uitgaven:</i>
— uitvoer van goederen en diensten	— invoer van goederen en diensten.
— netto transferbetalingen	
— netto invoer van kapitaal en monetair goud.	

Het feit, dat bij praktisch alle ontwikkelingslanden alleen de invoer van goederen en diensten als creditpost verschijnt, betekent dat de lopende rekening altijd negatief is, dat de ontvangsten om niet dezelfde soort uitgaven altijd overtreffen en dat dit bij het overige kapitaalverkeer ook het geval is.

De ontwikkelingshulp, zoals wij die gedefinieerd hebben, hoort zowel onder de transferinkomsten als onder de kapitaalvoer thuis. In nevenstaande tabel hebben wij daarom het hierboven aangegeven schema aangevuld met een post „ontwikkelingshulp”, die een gedeelte van de transferinkomsten en van de kapitaalvoer omvat. De post „invoer” hebben we niet meer als creditpost opgenomen, omdat die in praktisch alle gevallen overeenkomt met het totaal van de drie debetposten, rekening houdend met het totaal van de drie debetposten, rekening houdend met het gedeelte van iedere financieringspost — uitvoer, netto transferbetalingen en netto invoer van kapitaal en monetair goud, met daarnaast de ontwikkelingshulp — in de totale financiering van de invoer weer.

Uit deze tabel blijkt, dat de ontwikkelingshulp in

TABEL 4.

De structuur van de betalingsbalans in 43 ontwikkelingslanden in 1962 (in pCt.)

Land	Uitvoer van goederen en diensten a)	Netto transferbetalingen a)	Netto invoer van kapitaal en monetair goud a)	Ontwikkelingshulp
	(1)	(2)	(3)	(4)
Joegoslavië	90	6	4	17
Griekenland	65	25	10	2
Spanje	90	—	10	—
Birma	93	7	—	11
Indonesië	72	4	24	13 b)
India	65	6	29	28
Pakistan	62	24	14	32
Vietnam	30	56	15	57
Thailand	91	7	2	10
Ceylon	43	18	39	4
Jordanië	46	49	5	56
Zuid-Korea	36	52	12	52
Iran	79	21	—	6
Turkije	66	14	20	29
Philippijnen	88	12	—	4
Maleisië	100	—	7	3
Israël	52	27	11	13
Ethiopië	79	8	13	23
Tanganyika	(30)
Kenia	(20)
Nigeria	81	—	19	5
Soedan	81	5	13	7
Frankzone	(25)
Liberia	(60)
V.A.R.	67	3	30	30 b)
Marokko	88	—	12	13-b)
Libië	90	10	—	16
Tunesië	63	12	25	25
Ghana	81	—	19	1
Bolivië	59	17	24	30
Paraguay	80	7	3	6
Peru	92	2	7	2
Guatemala	80	4	16	5
Ecuador	93	5	2	10
Nicaragua	86	3	11	6
Brazilië	67	2	31	9
Costa Rica	80	3	17	10
Columbia	82	2	16	11
Mexico	89	—	11	3
Chili	73	3	24	18
Uruguay	63	1	36	1
Argentinië	83	—	11	6
Venezuela	120	—	—	3

a) De kolommen 1, 2 en 3 opgeteld, rekening houdend met een post voor statistische verschillen komen dus steeds op 100 uit.

b) Hulp van de U.S.S.R., Polen en Tsjecho-Slowakije als een derde van de „commitments” gerekend.

ongeveer de helft van de gevallen niet meer dan 10 pCt. van de invoer financiert. In deze groep bevinden zich landen met een sterk verschillend levenspeil; we treffen er zowel Nigeria en Ceylon aan als Mexico, Argentinië en Venezuela. In een zesde van het totaal aantal landen wordt de invoer voor 10 tot 20 pCt. door hulp gedekt. Ook deze groep is heterogeen; het is voldoende te vermelden, dat Birma en Columbia in dit opzicht op gelijke voet worden behandeld ondanks het feit, dat het inkomen per hoofd in Columbia vijf maal zo hoog is als in Birma. Interessant is, dat in deze groep enkele landen voorkomen, zoals Joegoslavië, Libië en Birma, waar de bijdrage van de ontwikkelingshulp aan de financiering van de invoer die van de netto transfer en netto kapitaalvoer tezamen overtreft. Dit vindt zijn oorzaak in de belangrijke kapitaaluitvoer van deze landen. Men zou kunnen zeggen, dat in deze landen de ontwikkelingshulp er gedeeltelijk toe dient de in het verleden gesloten leningen af te lossen en particuliere transferbetalingen aan het buitenland mogelijk te maken. Het overblijvende derde gedeelte wordt gevormd door de landen, die meer dan 20 pCt. van hun invoer door ontwikkelingshulp dekken. We vinden in deze groep landen als India, de V.A.R., Kenia en de Frankzone, maar ook Turkije. Drie landen, Zuid-Vietnam, Zuid-Korea en Jordanië, overschreden in 1962 de 50 pCt.-grens.

Al deze gegevens zijn nog eens samengevat in tabel 5 en gerangschikt naar het criterium van het inkomen per hoofd.

Het slechtst bedeed zijn acht landen met een inkomen van minder dan \$ 200 per hoofd, die een bedrag aan ontwikkelingshulp ontvangen, dat nog geen 10 pCt. van hun invoer dekt⁷⁾. In de meest gunstige situatie bevinden zich twee landen, die ondanks een betrekkelijk hoog welvaartspeil, meer dan \$ 400 per hoofd, toch aanzienlijk meer dan 10 pCt. van hun invoer met ontwikkelingshulp kunnen financieren⁸⁾.

Het is duidelijk, dat deze frequentieverdeling sterk afwijkt van wat nodig zou zijn om een zo evenwichtig mogelijke groei te verwezenlijken. Een juiste ontwikkelingspolitiek zou een beeld te zien moeten geven, waarbij in tabel 5 boven links en onder rechts geen enkel land zou moeten voorkomen; alle landen zouden zich grosso modo tussen de beide paren evenwijdige diagonalen van onder links naar boven rechts moeten bevinden. In dat geval zouden de landen met de laagste inkomens alle meer dan 20 pCt. van hun invoer door de ontwikkelingsbijdragen kunnen dekken en de landen met meer dan \$ 400 per hoofd nooit meer dan 10 pCt. De huidige praktijk, waarbij in het bijzonder bij de schenkingen de hoofdlijn van de verdeling bijna tegengesteld verloopt, moet ertoe leiden, dat in vele gevallen de kloof tussen de armste en de minst arme ontwikkelingslanden

TABEL 5.

Het aandeel van ontwikkelingshulp en van schenkingen in de financiering van de invoer, vergeleken met het B.N.P. per hoofd

B.N.P. per hoofd	totaal aantal onderzochte landen	aantallen landen gerangschikt naar het aandeel van de ontwikkelingshulp in de financiering van de invoer			aantallen landen gerangschikt naar het aandeel van de schenkingen a) in de financiering van de invoer		
		< 10 pCt.	10-20 pCt.	> 20 pCt.	< 10 pCt.	10-20 pCt.	> 20 pCt.
< \$ 100	11	3	3	5	4	4	3
\$ 100 — \$ 200	14	5	2	7	7	3	4
\$ 200 — \$ 300	8	6	1	1	6	1	1
\$ 300 — \$ 400	4	3	1	0	4	0	0
> \$ 400	6	4	2	0	5	1	0
Totaal	43	21	9	13	26	9	8

a) Omvatten behalve de eigenlijke schenkingen ook de leningen en overdrachten, voornamelijk voor voedselzendingen, die in de valuta van het ontvangende land worden „terugbetaald” en aldaar aangehouden.

breder in plaats van smaller dreigt te worden. Waarom ontvangt Chili met een inkomen per hoofd van ruim \$ 450 zoveel ontwikkelingshulp, dat het 18 pCt. van zijn invoer ermee kan financieren, terwijl in Nigeria, met een inkomen van \$ 90 per hoofd, de hulp slechts 5 pCt. van de invoer uitmaakt?

III. DE SAMENSTELLING VAN DE INVOER

Aandeel van investeringsgoederen

IN het voorgaande is nagegaan in hoeverre de ontwikkelingshulp van betekenis is voor de financiering van de invoer en bovendien of bij de verdeling van deze hulp rekening wordt gehouden met het inkomen per hoofd. Hierbij werd ervan uitgegaan dat verhoging van de invoerquote van de ontwikkelingslanden een noodzakelijke voorwaarde is voor de versnelling van de economische groei. Het is echter duidelijk dat deze stelling enigszins dient te worden aangevuld omdat niet elke vorm van invoer in dezelfde mate tot deze versnelling zal bijdragen.

Verhoging van de investeringsquote is een noodzakelijke voorwaarde voor verhoging van de welvaart in de ontwikkelingslanden. Het aandeel van de primaire sector in het nationaal produkt is in deze landen zeer hoog, zodat ontwikkelingspolitiek in hoge mate samenvalt met industrialisatie, hoewel uiteraard de hulp ook kan worden gericht op de landbouwsector waar door verhoging van de mechanisatiegraad aanzienlijke produktiviteitsverhogingen kunnen worden bereikt. De sterke stijging van de vraag naar machines en dergelijke die hieruit voortvloeit zou theoretisch zowel door invoer als door binnenlandse produktie van investeringsgoederen kunnen worden gedekt. In de praktijk dient bijna alles te worden ingevoerd, aangezien een eigen produktie van investeringsgoederen, met uitzondering van de bouwsector, vaak geheel ontbreekt. De invoer van investeringsgoederen vormt dus een zeer belangrijke scha-

kel in het ontwikkelingsproces. In vele van deze landen zal dit eveneens de invoer van „know-how” met zich brengen. Een deel der diensteninvoer is dus nauw verbonden met de invoer van investeringsgoederen.

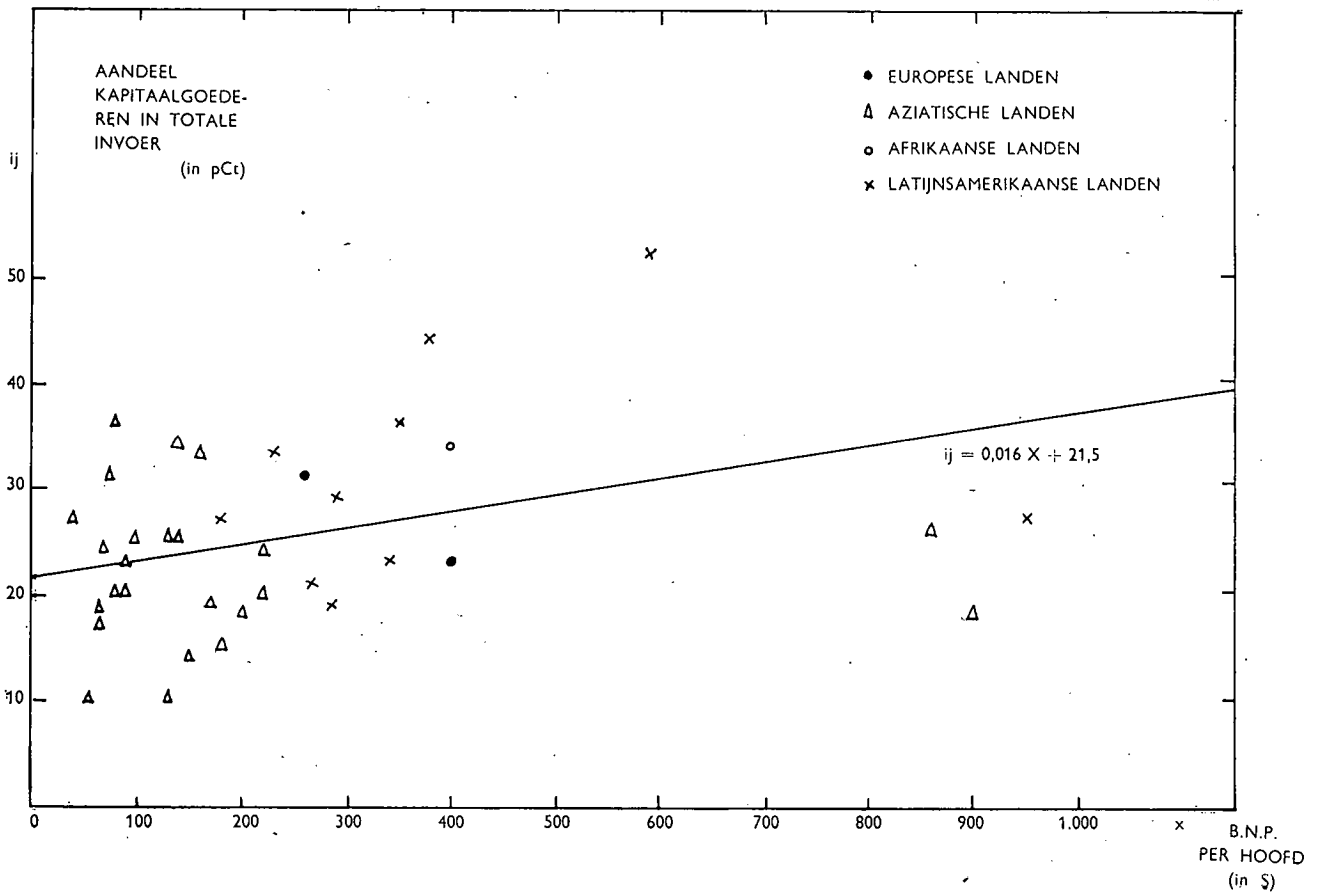
Zoals reeds werd opgemerkt wordt een gering gedeelte der investeringsgoederen niet betrokken uit het buitenland. Dit geldt voor de bouwsector, waar invoer nauwelijks een rol speelt, alsmede voor landen die over een zekere eigen industrie van investeringsgoederen beschikken. Voor het merendeel der ontwikkelingslanden is de eigen produktie van machines echter zeer gering. Een uitzondering vormen met name enkele Latijnsamerikaanse landen zoals Argentinië, Brazilië en Mexico, die een hoog inkomen per hoofd hebben ten opzichte van de andere ontwikkelingslanden. Bijna alle andere ontwikkelingslanden zijn voor hun economische groei vrijwel geheel aangewezen op invoer van machines.

Het is uiteraard onmogelijk aan te geven op welke soort van goedereninvoer de hulp is gericht. Afgezien van projectgebonden kapitaalverstrekkingen en voedselzendingen, is de hulp bestemd voor de financiering van de invoer in het algemeen. Het is echter wel mogelijk na te gaan hoe de totale invoer naar goederengroepen is opgebouwd. Daarbij moet het aandeel der investeringsgoederen centraal staan omdat het rechtstreeks bijdraagt tot versnelling van de groei. Voor een deel der andere goederengroepen geldt, dat invoer noodzakelijk is voor het lopend functioneren van het produktieproces.

De classificatie van de invoer volgens de C.I.T.I. is — hoewel niet geheel aan ons onderzoek aangepast — voor een groot aantal landen beschikbaar. Wij hebben de verschillende secties (0 t/m 9) tot de volgende groepen samengevat:

⁷⁾ Nigeria, Soedan, Thailand, Ghana, Ecuador, Paraguay, Iran en Ceylon.

⁸⁾ Israël en Chili.

- Grond- en hulpstoffen: secties
 - 2 Grondstoffen
 - 3 Brandstoffen
 - 4 Oliën - vetten
 - 5 Chemische produkten
 - 6 Overige halffabrikaten
- Voedingsmiddelen: secties
 - 0 Voeding en levende dieren
 - 1 Dranken en tabak
 - 9 Niet gespecificeerd
- Investeringsgoederen:
 - sectie 7 Machines en vervoermateriaal (exclusief 725 - huishoudelijke elektrische apparaten en 732-1/732-10 - personenauto's)
- Duurzame verbruiksgoederen:
 - sectie 8 Overige eindprodukten (inclusief huishoudelijke elektrische apparaten en personenauto's).

Voor 37 ontwikkelingslanden zijn deze gegevens verzameld⁹⁾.

Het aandeel van de groep *grond- en hulpstoffen* is veruit het belangrijkste en bedraagt gemiddeld ongeveer 50 pCt. De spreiding is gering:

< 45 pCt.	45 pCt. - 55 pCt.	> 55 pCt.	totaal
9	21	7	37

Het grootste deel van deze groep bestaat uit halffabrikaten (5 en 6) en niet uit de eigenlijke grondstoffen (2, 3 en 4); dit wijst op een industriële activiteit in deze

⁹⁾ In enkele gevallen is het deel der verbruiksgoederen in sectie 7 geraamd.

landen waarvoor halffabrikaten worden ingevoerd (garens, weefsels, bouwmaterialen, ijzer en staal).

Als tweede belangrijke groep komen de *investeringsgoederen*, waarvan het aandeel in het totaal minder constant is dan dat van de grond- en hulpstoffen. Dit blijkt uit de frequenties der verschillende procentuele aandelen.

< 15 pCt.	15 pCt. - 19 pCt.	20 pCt. - 24 pCt.		
3	7	9		
			25 pCt. - 29 pCt.	30 pCt. - 34 pCt.
			8	4
			> 34 pCt.	totaal
			6	37

De vergelijking van het aandeel van de invoer van investeringsgoederen in de totale invoer met het inkomen per hoofd beantwoordt niet aan de eisen die mogen worden gesteld (zie grafiek III). De correlatie is positief en niet negatief; dit laatste zou het geval moeten zijn op grond van de overweging dat de laagst ontwikkelde landen relatief veel investeringsgoederen zouden moeten invoeren ter bevordering van de groei. Dit te meer daar in de meer ontwikkelde landen mede het aanbod uit eigen productie belangrijker is.

Structuur van de invoer en levensstandaard

Indien men de overige twee groepen beziet, de verbruiksgoederen (voedingsmiddelen en duurzame verbruiksgoederen) dan staat, voor enkele landen met zeer lage inkomens, het aandeel der investeringsgoederen wel in schrille tegenstelling tot dat der verbruiksgoederen. In de tabellen 6, 7 en 8 zijn deze cijfers bij elkaar ge-

bracht voor de landen met een inkomen per hoofd resp. beneden de \$ 100, tussen de \$ 100 en \$ 200, en boven de \$ 200.

Waarschijnlijk is in vele van de landen in tabel 6 de invoer van voedingsmiddelen een absolute noodzaak. Of dit voor de duurzame verbruiksgoederen eveneens het geval is, lijkt echter twijfelachtig. In enkele grote landen (o.a. Pakistan, India en Indonesië) is dit aandeel aanzienlijk lager dan in landen als Somalië, Kenia en Tanganjika. Veelzeggend is dat de landen met een relatief hoge invoer van duurzame verbruiksgoederen tevens in vele gevallen een lager percentage van de invoer van investeringsgoederen te zien geven.

Wat nu de groep van landen uit tabel 7 betreft, is het opvallend dat het aandeel der voedingsmiddelen hoger is. In de meeste gevallen wordt het percentage der investeringsgoederen zelfs overtroffen door dat van de verbruiksgoederen. Voor de groep landen uit tabel 8 ligt de verhouding duidelijk gunstiger voor de investeringsgoederen ten opzichte van de verbruiksgoederen.

Uit deze gegevens blijkt dat het aandeel van de investeringsgoederen in de totale invoer per landengroep niet zodanig is, dat de toekomstige welvaartsniveaus dichter naar elkaar toe worden gebracht. Immers, dit aandeel is hoger voor de rijkere landen dan voor de landen met een inkomen beneden de \$ 200 per hoofd; de structuur van de invoer werkt duidelijk ten gunste van de minst arme landen.

De invoer van enkele „luxe” duurzame verbruiksgoederen

De vraag kan worden gesteld of door een betere invoerpolitiek de invoer der ontwikkelingslanden niet meer gericht kan worden op duurzame verhoging van de welvaart in de toekomst en minder op de huidige behoeftenbevrediging. Wij nemen aan, dat de invoer van voedingsmiddelen, dranken en tabak niet kan worden verminderd (hoewel een percentage van 7 voor de invoer van dranken ten opzichte van de totale invoer in een land als Kongo-Brazzaville wel hoog lijkt) en evenmin de invoer van sommige duurzame verbruiksgoederen, zoals kleding en schoeisel. Wat wellicht wel beperkt kan worden is de invoer van duurzame verbruiksgoederen met een luxe karakter, zoals personenauto's en elektrische apparaten voor huishoudelijk gebruik. Op deze wijze zou, vooral in de laagst ontwikkelde landen, extra ruimte kunnen worden geschapen voor de invoer van investeringsgoederen. Het tegenwoordige levenspeil zou door een dergelijke politiek misschien enigszins gedrukt worden, maar de kans op versmalling van de kloof in levensstandaard in de toekomst zou groter worden.

Om te kunnen beoordelen of deze ruimte aanwezig is hebben wij berekend welk gedeelte van de invoer der verschillende ontwikkelingslanden uit personenauto's en elektrische huishoudelijke apparaten bestaat. Natuurlijk zijn dit niet de enige „luxe” goederen, die door investeringsgoederen zouden kunnen worden vervangen zonder onmiddellijk onaanvaardbare levensomstandigheden te provoceren, maar ze vormen wel het minst aanvechtbare voorbeeld van goederen, die men meestal kan ontberen (tabel 9).

In de meeste ontwikkelingslanden — 21 van de 37 landen waarover gegevens beschikbaar waren — ligt het aandeel van de invoer van personenauto's en elek-

TABEL 6.

Aandeel investeringsgoederen en verbruiksgoederen in pCt. van de totale invoer in landen met een inkomen per hoofd kleiner dan \$ 100 (in 1962)

Landen	Investeringsgoederen	Voedingsmiddelen	Duurzame verbruiksgoederen	Totaal verbruiksgoederen
Ethiopië	27	8	15	23
Somalië	10	32	18	50
Birma	17	11	8	19
Tanganjika	18	14	15	29
Indonesië	24	13	8	21
India	31	15	6	21
Pakistan	36	9	6	15
Kenia	20	16	15	31
Nigeria	20	16	14	30
Kongo (Leo)	18	25	10	25
Soedan	23	14	13	27
Thailand	25	10	7	17
gewogen gemiddelde	29	14	8	22

TABEL 7.

Aandeel investeringsgoederen en verbruiksgoederen in pCt. van de totale invoer in landen met een inkomen per hoofd tussen \$ 100 en \$ 200 (in 1962)

Landen	Investeringsgoederen	Voedingsmiddelen	Duurzame verbruiksgoederen	Totaal verbruiksgoederen
Ceylon	10]	39	8	47
Rhodesië en Nyassaland	25	11	18	29
V.A.R.	25	22	4	26
Liberia	34	17	16	33
Marokko	14	25	10	35
Lybië	33	17	16	33
Tunesië	19	28	10	38
Ecuador	27	10	13	23
Zuid-Korea	15	10	5	15
Ghana	18	21	12	33
gewogen gemiddelde	20	18	7	25

TABEL 8.

Aandeel investeringsgoederen en verbruiksgoederen in pCt. van de totale invoer in landen met een inkomen per hoofd groter dan \$ 200 (in 1962)

Landen	Investeringsgoederen	Voedingsmiddelen	Duurzame verbruiksgoederen	Totaal verbruiksgoederen
Turkije	34	9	6	15
Philippijnen	21	18	9	27
Peru	33	15	5	20
Joegoslavië	31	15	5	20
Guatemala	21	11	14	25
Nicaragua	19	12	11	23
Brazilië	29	16	6	22
Costa Rica	23	9	9	18
Columbië	36	7	10	17
Mexico	44	5	12	17
Griekenland	34	11	7	18
Spanje	23	15	5	20
Argentinië	52	4	21	25
Israël	26	13	25	38
Venezuela	27	13	17	30
gewogen gemiddelde	30	12	11	23

trische huishoudelijke apparaten tussen de 3 en 5 pCt. Dat het ook lager kan bewijzen Birma, Zuid-Korea, de Verenigde Arabische Republiek en Joegoslavië, waar slechts 2 pCt. van de totale invoer uit deze goederen bestaat. Aan het andere uiterste bevinden zich Kenia, Tanganjika, Soedan, Rhodesië, Lybië, Ecuador, Peru, Mexico en Venezuela die van 7 tot 9 pCt. van hun invoer aan personenauto's en elektrische huishoudelijke apparaten besteden. Het schijnt, dat in deze laatste landen, waarvan de eerste drie een inkomen per hoofd van minder dan \$ 100 te zien geven en enkele andere van \$ 100 tot \$ 200, een beperking van de invoer van luxe verbruiksgoederen een belangrijke verhoging van de investeringsquote mogelijk zou maken. Het is belangrijk erop te

wijzen, dat zulks alleen reeds door een verschuiving in het invoerpakket zou kunnen worden verwezenlijkt zonder zelfs de totale hulpverlening aan deze landen te verhogen. De laatste blijft overigens vanzelfsprekend eveneens nodig.

Economische structuur en absorptiecapaciteit

Uiteraard hangt de samenstelling van de invoer nauw samen met verschillen in economische structuur tussen de landengroepen onderling. Een kwantitatieve verklaring valt echter buiten het bestek van dit artikel. Pogingen in die richting vindt men in de literatuur ¹⁰⁾, zodat hier wordt volstaan met enkele kwalitatieve opmerkingen.

In de eerste plaats zullen landen met een relatief hoog inkomen per hoofd reeds een bepaalde graad van industrialisatie hebben bereikt. Chenery heeft aangetoond dat de produktie van investeringsgoederen slechts langzaam tot ontwikkeling komt en dat in eerste aanleg de verbruiksgoederenindustrie en de basisindustrie tot ontwikkeling worden gebracht. Hierdoor treden verschuivingen op in het invoerpakket ten gunste van de investeringsgoederen. Immers, de toeneming van de produktie van verbruiksgoederen en halffabrikaten zal de invoer van deze produkten relatief doen dalen en schept ruimte voor de invoer van investeringsgoederen.

In de tweede plaats wordt door Rosenstein-Rodan en Galbraith gewezen op het verschijnsel der absorptiecapaciteit van investeringsgoederen, die kleiner zou zijn naarmate het inkomen per hoofd lager is. We hebben de indruk dat in de armere landen de investeringen zich in sterke mate richten op het verbeteren van resp. het aanbrengen van infrastructuur, waarbij niet zozeer de absorptiecapaciteit belemmerend werkt, maar veeleer het lage rendement de noodzakelijke investeringen in de weg staat.

Zeker is dat beide argumenten ertoe leiden dat de investeringsgoedereninvoer geringer wordt naarmate het inkomen per hoofd lager is. Daarmee wordt de conclusie nogmaals bevestigd, dat de afstand tussen de welvaart in de ontwikkelingslanden onderling nog wordt vergroot in plaats van verkleind. Aan een vergelijkbaar verschijnsel is in ander verband door verschillende auteurs reeds aandacht geschonken, t.w. het toenemend verschil in welvaartspeil tussen de geïndustrialiseerde landen enerzijds en de ontwikkelingslanden anderzijds. De verdieping van de kloof tussen de ontwikkelingslanden onderling verdient echter evenzeer te worden gesignaleerd.

IV. IS EEN BETERE ONTWIKKELINGSPOLITIEK MOGELIJK ?

Investeringspatroon en groei

TOT nu toe hebben wij onderzocht in hoeverre de verdeling van de ontwikkelingshulp over de verschillende landen van bestemming voldoet aan bepaalde criteria. Daarbij is reeds beklemtoond dat een versnelling van de groei slechts mogelijk is door een aanzienlijke verhoging van de invoer van kapitaalgoederen, met name in de armste landen. Men kan zich echter niet beperken tot deze opmerking ten aanzien van de totale omvang van de invoer van investeringsgoederen,

¹⁰⁾ H.B. Chenery „Patterns of Economic Growth”, *American Economic Review*, 1960; U.N.O.: *A study of Industrial Growth*, 1963; P.N. Rosenstein-Rodan „International Aid for Underdeveloped countries”, *Review of Economics and Statistics*, 1961.

TABEL 9.

Aandeel van enkele „luxe” verbruiksgoederen in de totale invoer in 1962 (in pCt.)

Landen	Aandeel „luxe” verbruiksgoederen in de totale invoer (in pCt.)
inkomen per hoofd minder dan \$ 100:	
Ethiopië	5
Somalië	6
Birma	2
Tanganjika	7
Indonesië	5
India	4
Pakistan	3
Kenia	8
Nigeria	4
Kongo (Leo)	4
Soedan	7
Thailand	3
inkomen per hoofd tussen \$ 100 en \$ 200:	
Ceylon	3
Rhodesië en Nyassaland	7
V.A.R.	2
Liberia	5
Marokko	5
Lybië	7
Tunesië	3
Ecuador	9
Zuid-Korea	2
Ghana	4
inkomen per hoofd meer dan \$ 200:	
Turkije	4
Philippijnen	6
Peru	9
Joegoslavië	2
Guatemala	5
Nicaragua	4
Brazilië	3
Costa Rica	3
Columbia	6
Mexico	7
Griekenland	4
Spanje	3
Argentinië	4
Israël	3
Venezuela	8

Het volgende voorbeeld moge als illustratie en als waarschuwing dienen. Indien India het huidige welvaartsniveau van Mexico wil bereiken, door een groeivoet per hoofd (4 pCt.) die tweemaal zo hoog is als in laatstgenoemd land (2 pCt. per jaar), dan duurt dat ca. 80 jaar. Het inkomen per hoofd zou dan ca. \$ 2.100 (in constante prijzen) bedragen, d.w.z. ongeveer het in de Verenigde Staten in 1953 bereikte peil. Gedurende de periode 1950-1960 bedroeg de groei per hoofd in India echter slechts 2 pCt. tegen 3 pCt. in Mexico. Indien dit verschil bijvoorbeeld tot het jaar 2000 zou blijven voortduren, dan zou het inkomen per hoofd in India aan het eind van deze eeuw 14 pCt. van het inkomen van Mexico bedragen; dit percentage ligt nu nog bij de 20 pCt.

omdat tevens de samenstelling zeer belangrijk is. Uiteraard wordt de samenstelling van de invoer van investeringsgoederen bepaald door de binnenlandse behoefte en hangt dus samen met de wijze waarop de groei in elk der landen kan worden bevorderd.

Indien men dus de huidige samenstelling zou willen toetsen aan bepaalde criteria impliceert dit, dat voor elk der ontwikkelingslanden een gewenst patroon zou moeten worden ontworpen voor de economische ontwikkeling. Dit groeipatroon zou dan zeer gedetailleerd behoren te zijn, met name ten aanzien van de opbouw van de industriële sector, zodat op grond van de produktie der afzonderlijke sectoren de bijbehorende investeringsbehoefte kan worden bepaald en vervolgens de in-

voer of produktie van de verschillende soorten van investeringsgoederen kan worden vastgesteld.

Bij het opstellen van een dergelijk schema stuit men op twee moeilijkheden. De eerste is van economische aard. Het is niet mogelijk een gewenst ontwikkelingspatroon op te stellen dat voor algemene toepassing in aanmerking komt. Wel zijn enkele globale aanwijzingen beschikbaar inzake de volgorde waarin de verschillende industrieën veelal tot ontwikkeling komen¹¹⁾. Zeer schematisch kunnen de volgende stadia worden onderscheiden:

In eerste aanleg wordt een zeer belangrijke plaats ingenomen door de voedingsmiddelenindustrie en de textielnijverheid. Naarmate het groeiproces voortschrijdt komen de basisindustrieën tot ontwikkeling, terwijl ten slotte de overige verwerkende industriële activiteiten tot hun recht komen. Uit het beschikbare statistische materiaal komen deze tendenties ook duidelijk naar voren¹²⁾. Dit zeer globale schema houdt echter geen rekening met de eigenaardigheden van elk der landen. Deze hebben evenwel een zeer belangrijke invloed op het ontwikkelingspatroon; de natuurlijke bronnen van de landen vormen vaak het logische uitgangspunt voor de economische ontwikkeling. Zo zal een ontwikkelingsland zonder ijzererts niet zo snel overgaan tot het oprichten van een ijzer- en staalindustrie als een land met grote reserves aan ijzererts. Een algemeen schema houdt dus te weinig rekening met de regionale arbeidsverdeling en de daarmee verbonden specialisatie in die goederen, waarvoor de aanwezige produktiefactoren bijzonder geschikt zijn.

Daarnaast is het ook statistisch niet mogelijk de feitelijke samenstelling van de invoer te beoordelen, omdat de statistieken onvoldoende gedetailleerd zijn. De indeling is niet alleen zeer grof, maar bovendien ongeschikt om na te kunnen gaan voor welke sectoren de investeringsgoederen zijn bestemd.

Wat betreft de economische aspecten is het mogelijk enkele kwalitatieve indicaties aan te geven, die de ontoereikendheid van een algemeen schema in het licht stellen. Het zal vaak gebeuren dat de ontwikkeling van bepaalde sectoren, waarvoor in een bepaald land goedkope produktiefactoren beschikbaar zijn, gehinderd wordt door het feit, dat de vestiging van deze industrie een capaciteit vereist die de eigen behoefte, vooral in het begin, verre overtreft. Dit geldt met name voor de basisindustrieën, energievoorziening, e.d. Deze omstandigheden pleiten voor een regionale samenwerking tussen de ontwikkelingslanden onderling. Voor de hulpverlening betekent dit, dat een coördinatie alleen op nationale basis onvoldoende is en dat de hulp op een aantal landen tezamen dient te worden afgestemd. Vooral in de beginfase van de ontwikkeling is het onontbeerlijk de economische vooruitgang der ontwikkelingslanden voor groepen van landen tezamen op te stellen en de verdeling van de hulp per land hierop af te stemmen. Het opstellen van dergelijke regionale programma's bij de hulpverlening heeft uiteraard gevolgen voor de samenstelling van de invoer van investeringsgoederen in elk der landen afzonderlijk. Deze zal dan in sterke mate verschillen en in zekere mate complementair zijn.

Regionale ontwikkelingsprogramma's

Ten eerste ontstaat het probleem hoe de regionale

samenbundeling der landen tot stand moet komen. Uiteraard speelt de geografische ligging een belangrijke rol. Ook treft men andere bindende elementen aan, zoals de taalhistorische banden, het politieke verleden, enz. Het spreekt vanzelf, dat in deze studie de politiek-sociologische overwegingen buiten beschouwing moeten worden gelaten en het accent moet worden gelegd op de economische motieven.

Het lijkt ons dat in de eerste plaats de aanwezige natuurlijke hulpbronnen een belangrijke rol spelen, omdat de exploitatie daarvan een stimulanis vormt voor het stichten van industriële centra. Dit geldt met name voor energie (kolen, olie, gas of waterkracht) en ertsen (met name ijzererts en bauxiet) die de grondslag vormen voor het ontstaan van de belangrijkste basisindustrieën (chemie, ijzer en staal) en die op hun beurt de verwerkende industrieën op gang kunnen brengen.

Ten einde deze elementen in het ontwikkelingsplan te kunnen inpassen is het allereerst noodzakelijk voor deze gebieden vast te stellen welke natuurlijke hulpbronnen aanwezig zijn en in welke mate ze voor exploitatie geschikt zijn. Bovendien dient men te beschikken over een inventarisatie van de bestaande infrastructuur, een noodzakelijke voorwaarde voor de exploitatie der bronnen en oprichting der basisindustrieën.

Ten tweede dient binnen elk der landengroepen gestreefd te worden naar een evenwichtige opbouw van de industriële structuur. Hiermee wordt bedoeld dat de produktiecapaciteiten van de verschillende fasen van het produktieproces (basisindustrie - tussenprodukten - eindprodukten) op elkaar dienen te worden afgestemd. Hierbij speelt het regionale element een zeer belangrijke rol, omdat de basisindustrieën veelal slechts in één of enkele landen tot ontplooiing zullen worden gebracht. Waar de vindplaats van de grondstoffen zich bevindt en de betreffende industrie van de grond komt, zal de vrij hoge optimale capaciteit der produktie er meestal toe leiden dat vooral in het begin de produktie de vraag van het land zal overtreffen. De verder be- en verwerkende industrieën daarentegen zullen in elk der landen tot ontwikkeling moeten worden gebracht en daarbij tevens als afzetgebied dienen voor de grondstoffen die door de daarvoor bijzonder gunstig gelegen landen worden voortgebracht. Op grond van deze data kan het regionaal ontwikkelingsplan worden uitgewerkt.

Deze algemene beschouwingen zijn nogal abstract getint en het is wenselijk voor zover mogelijk er enkele meer concrete aanduidingen aan toe te voegen.

Enkele praktische suggesties

Een eerste schrede is na te gaan welke basisindustrieën in elk der landengroepen in aanmerking komen. Zo kan men onderzoeken in hoeverre het oprichten van een ijzer- en staalindustrie mogelijk is op grond van de regionale verdeling van de ijzerertsreserves in de onderontwikkelde gebieden. Hierover treft men vrij betrouwbare gegevens aan¹³⁾. In het algemeen gesproken beschikken de ontwikkelingslanden over rijke ijzerertsreserves, die ten dele reeds worden geëxploiteerd. Voor zover thans bekend beschikken in Latijns-Amerika met name Brazilië, Bolivië, Cuba en Venezuela en in geringere mate Mexico, Peru en Chili over aanzienlijke reserves, hoewel een belangrijk deel zeer ver van de

¹¹⁾ zie H.B. Chenery, op. cit.

¹²⁾ zie U.N.O., *World Industrial Growth*.

¹³⁾ Economische Commissie voor Europa van de Verenigde Naties.

kust verwijderd is, hetgeen exploitatie ten zeerste bemoeilijkt. In Afrika zijn de thans bekende reserves geringer, maar toch aanzienlijk. Ze bevinden zich in Noord-Afrika, voorts in Guinea, Sierra Leone, Liberia, Gabon en Mauretanië. Deze landen zijn belangrijke exporteurs van ijzererts, vooral Liberia. Wat Azië ten slotte betreft zijn in India belangrijke reserves aanwezig; voorts zijn reserves van kleinere omvang aangetroffen op de Filipijnen en in Korea.

Voor zover deze reserves thans reeds worden geëxploiteerd is de produktie hoofdzakelijk bestemd voor uitvoer en niet voor binnenlandse verwerking. In 1964 was de helft van de wereldhandel in ijzererts afkomstig van de ontwikkelingslanden, waarvan 23 pCt. uit Latijns-Amerika, 14 pCt. uit Afrika (exclusief Zuid-Afrika) en 11 pCt. uit Azië. De produktie van staal kwam in 1964 in deze landen nog slechts sporadisch voor; in de totale wereldproduktie maakte ze slechts 6 pCt. uit en was geconcentreerd in slechts enkele landen. China, India, Brazilië, Mexico en Argentinië (in het laatste land op basis van ingevoerd ijzererts) waren in 1964 de landen met een produktie groter dan 1 mln. ton.

Een noodzakelijk complement voor de produktie van ijzer en staal vormt de aanwezigheid van steenkool, met name cokeskolen. Uit de beschikbare gegevens omtrent de kolenreserves¹⁴⁾ in de wereld blijkt dat de onderontwikkelde landen zeer slecht zijn bedeeld. De grootste reserves bevinden zich in de U.S.S.R., Noord-Amerika, China en Europa. Ruw geschat beschikken de ontwikkelingslanden slechts over 4 pCt. van de totale wereldreserves (zonder China). Daarbij komt het gebied met het meeste ijzererts (Latijns-Amerika) er nog het slechtste af. Voor de verwerking van ijzererts tot ijzer en staal zijn de ontwikkelingslanden dus in hoge mate aangewezen op de invoer van kolen.

Belangrijk is derhalve dat de moderne technieken voor de produktie van ruw ijzer, die in hoge mate cokesbesparend werken (ertsknijpers enz.), in de ontwikkelingslanden zo snel mogelijk worden toegepast, terwijl eveneens de mogelijkheden, die vervanging van cokes door andere energiebronnen mogelijk maken, tot het uiterste moeten worden benut. De patenten van nieuwe vindingen op dit gebied zouden onmiddellijk aan geïnteresseerde ontwikkelingslanden ter beschikking moeten worden gesteld.

Voor de opstelling van plannen tot stichting van ijzer- en staalfabrieken in bepaalde gebieden is uiteraard de geografische ligging der ijzerertslagen van groot belang. Exploitatie van ijzererts noodzaakt eveneens tot de opbouw van een infrastructuur: wegen, spoorlijnen, waterverbindingen enz. Zo zijn de enorme reserves in het binnenland van Zuid-Amerika, zich uitstrekkend van Brazilië (in de staat Matto Grosso) tot in Bolivia (Matur) 2.000 km van de kust of de industriecentra verwijderd. Ook van de andere zeer omvangrijke reserves in Brazilië (Quadrilatère de fer) ondervindt de exploitatie moeilijkheden; vooral het belangrijkste bekken (Paraopeba) ligt zeer afgelegen. Wat de reserves aan de Westafrikaanse kust betreft zijn deze problemen minder belangrijk, gezien de geringere afstand tot de kust. Deze enkele voorbeelden illustreren duidelijk het belang van een goede infrastructuur voor de exploitatie der natuurlijke hulpbronnen.

¹⁴⁾ *Die Kohlenwirtschaft in der Welt in Zahlen, Statistik der Kohlenwirtschaft, Essen 1961.*

Opgemerkt moet nog worden, dat, zodra de reedsesignaleerde nieuwe technieken op het gebied van de reductie van ijzererts de kinderschoenen ontwassen zullen zijn — wij denken hier aan reductie op basis van aardgas en olieprodukten — vele ontwikkelingslanden in een aanmerkelijk gunstiger situatie zullen komen te verkeren. Zijn de cokeskolenreserves in deze landen veelal onbetekenend, dit is zeker niet het geval met de reserves aan andere primaire energiebronnen. Zowel olie als aardgas zijn, behalve vanzelfsprekend in de ontwikkelingslanden van het Midden-Oosten, in belangrijke hoeveelheden aanwezig in vele Zuidamerikaanse landen en in verschillende Afrikaanse landen. Slechts het Verre Oosten, met uitzondering van Indonesië, is slecht bedeeld.

Vanuit het gezichtspunt van de energievoorziening bezien zijn de voorwaarden voor de ontwikkeling van basisindustrieën dus tamelijk gunstig. Dit is niet alleen belangrijk voor de ijzer- en staalindustrie — wanneer tenminste de nieuwe reductietechnieken rendabel blijken — maar tevens voor andere energie-intensieve basisindustrieën, zoals de chemie, de aluminiumproduktie en de bouwmaterialenindustrie. Vooral voor de ontwikkeling van de chemische industrie en met name de kunstmestproduktie is dit van grote betekenis. Hier snijdt het mes immers vaak aan twee kanten: de kostprijs kan laag zijn, omdat aardgas of olie in het land zelf aanwezig is, en het produkt, de kunstmest, kan de produktiviteit in de landbouw aanzienlijk verhogen. Zowel in het Midden-Oosten (Saoedi-Arabië, Irak, Iran, Kuwait) als in Zuid-Amerika (Argentinië) zijn in de laatste jaren stikstofbindingsbedrijven ammoniakfabrieken op basis van in het land geproduceerd aardgas gebouwd of in aanbouw.

In de economische programma's van de meeste ontwikkelingslanden zou de vorming van energie-intensieve industrieën dus een belangrijke plaats moeten innemen. Dit in de eerste plaats omdat deze industrieën in de meeste gevallen tevens basisindustrieën zijn en de invoer van vele halffabrikaten kan wegvallen ten gunste van die van investeringsgoederen. In de tweede plaats worden de kosten gedrukt door het grote aandeel van de lage energiekosten; de concurrentiepositie van de produkten is gunstig en de noodzaak tot bescherming van de inheemse voortbrenging vermindert.

Om de aanwezige hulpbronnen zo gunstig mogelijk te gebruiken is het evenwel niet voldoende, dat elk ontwikkelingsland, dat over erts en energiebronnen beschikt, basisindustrieën opbouwt uitsluitend voor afzet in het binnenland. Zoveel mogelijk moet er naar gestreefd worden de optimale capaciteit te bereiken en daarvoor is het in vele gevallen noodzakelijk het afzetgebied van een bepaalde large-scale industrie uit te breiden tot een groep landen.

Indien bijv. in bepaalde gebieden een ijzer- en staalindustrie tot ontwikkeling komt, overtreft de capaciteit meestal de binnenlandse behoefte. Dit vindt enerzijds zijn oorzaak in het feit dat de optimale capaciteit hoog is (2 à 3 mln. ton) en anderzijds in de geringe binnenlandse vraag, die het gevolg is van een onvoldoend ontwikkelde staalverbruikende industrie. De totale capaciteit zal dan ook gericht moeten zijn op de behoefte van de gehele landengroep. Voor de afzet van staal is de investeringsbehoefte van de landengroep van doorslaggevende betekenis. Een raming op middellange termijn is een noodzakelijk onderdeel van het regionale

plan¹⁵⁾.

Daarnaast moeten, wanneer de reserves van een bepaalde hulpbron de binnenlandse behoeften overtreffen, de voorwaarden geschapen worden ook andere landen van deze hulpbron te voorzien. In beide gevallen is een zekere economische integratie een *conditio sine qua non*. Wij menen, dat men zich in vele gevallen te weinig bewust is van het belang van deze beide aspecten; aan de hand van twee voorbeelden zullen wij dit aantonen.

Het eerste voorbeeld betreft de bouw van aardolie-raffinaderijen in West-Afrika. Zowel Senegal als de Ivoorkust, Ghana en Nigeria beschikken over een eigen raffinaderij; bovendien zijn in Liberia en Gabon nieuwe raffinaderijen geprojecteerd of in aanbouw. In het gebied dat zich uitstrekt van Mauretanië tot Kongo-Brazzaville zullen dus over enkele jaren minstens zes raffinaderijen werkzaam zijn, waarvan verschillende met een capaciteit van minder dan 1 mln. ton per jaar. Nu is de raffinage van aardolie een typische large-scale activiteit, de laagste produktiekosten worden bereikt bij een capaciteit, die ver boven de 1 mln. ton per jaar ligt.

¹⁵⁾ Een voorbeeld: Carlos Quintana, *Some development possibilities and problems of the iron and steel transforming industries in Latin America*.

SAMENVATTING EN CONCLUSIE

DE resultaten van ons onderzoek naar de verdeling van de ontwikkelingshulp zijn sterk negatief uitgevallen:

- De verdeling der hulp, gemeten naar het grove criterium van het inkomen per hoofd, is tegengesteld aan datgene wat mocht worden verwacht.
- Ook de vergelijking van het aandeel der hulp in de totale financiering van de invoer met het inkomenspeil per hoofd valt ongunstig uit voor de armste landen.
- Ten slotte is ook de samenstelling van de invoer der armste landen niet in sterkere mate dan in de rijkere ontwikkelingslanden gericht op investeringsgoederen, die de sleutel vormen tot een snellere groei.

Al deze factoren wijzen in dezelfde richting: de verdeling van de hulp draagt er niet toe bij, dat de armste landen een snellere groei kunnen verwezenlijken dan de ontwikkelingslanden met een relatief hoog inkomen per hoofd.

De huidige hulpverlening geschiedt grotendeels bilateraal, hetgeen betekent, dat van de zijde der verschaffers slechts zelden coördinatie wordt toegepast; in plaats daarvan speelt in vele gevallen onderlinge rivaliteit een zekere rol. Politiek gezien in dat misschien te verdigen, maar vanuit het gezichtspunt van een rechtvaardige verdeling op economische gronden is deze methode zeer ongewenst. Ook voor de ontvangende landen is coördinatie van de hulp noodzakelijk, maar in andere zin. De sectoren die industriële halffabrikaten en energie voortbrengen zijn in het algemeen zeer kapitaalintensief, hetgeen in bijna alle gevallen een hoge optimale capaciteit impliceert. Vooral in de beginfase van de economische ontsluiting overtreft deze capaciteit meestal de binnenlandse behoefte. Op grond hiervan is het noodzakelijk de hulpverlening op de ontwikkeling van groepen landen te richten.

Twee punten zijn van belang bij het opstellen van een regionaal ontwikkelingsplan:

— inventarisatie van de natuurlijke hulpbronnen en

De kostprijs van de aardolieprodukten in dit gebied zou dan ook aanmerkelijk lager geweest zijn wanneer men er toe had kunnen besluiten in plaats van zes kleine raffinaderijen één of twee grote te bouwen.

Het tweede voorbeeld betreft de voorziening met aardgas van enkele Zuidamerikaanse landen. Naast Venezuela, Argentinië en Chili beschikt Bolivia over omvangrijke aardgasreserves; het eigen verbruik in Bolivia is echter zeer beperkt. Op niet al te grote afstand bevinden zich gebieden in Argentinië, Noord-Chili en Brazilië die een lonend afzetgebied zouden kunnen vormen, temeer daar de eigen produktie van Brazilië gering is. De pijpleidingen ontbreken evenwel en de Boliviaanse aardgasproduktie, ofschoon nog zeer gering, moet voor meer dan twee derde afgefakkeld worden.

In beide gevallen zou een grotere mate van samenwerking tot economisch meer verantwoorde oplossingen hebben geleid. Zij zou kostenverlagend hebben gewerkt en de verhoging van de levensstandaard meer hebben gediend dan nu het geval is. Slechts langs de weg van een zekere integratie binnen groepen van landen kan bereikt worden, dat economisch optimale oplossingen worden gevonden. Slechts op deze wijze worden de voorwaarden geschapen voor een zo snel mogelijke stijging van de levensstandaard der ontwikkelingslanden.

hun exploitatiemogelijkheden, alsmede van de infrastructuur, zowel de bestaande als de gewenste; — het stimuleren van een zo breed mogelijke industriële structuur binnen elke groep van landen.

Verschillende wegen leiden naar een snellere groei van de armere landen in de wereld. Wij hebben de andere wegen — stabilisering van de grondstoffenprijzen, uitbreiding van de kredietverschaffing aan de ontwikkelingslanden in het raam van het I.M.F., invoering van een grondstoffenvoluta, enz. — niet behandeld, omdat hierover elders reeds uitgebreid is geschreven en gediscussieerd. Bovendien zijn deze middelen in feite lapmiddelen en kunnen onmogelijk tot het gewenste resultaat voeren wanneer de ontwikkelingspolitiek zelve niet aan enkele grondbeginselen voldoet.

Deze beginselen zijn:

- a) de hulpverlening moet gebaseerd worden op criteria van rechtvaardigheid, niet van rentabiliteit;
- b) de invoer van investeringsgoederen en daarmee gelijk te stellen diensten moet het sterkst in de armste landen worden gestimuleerd;
- c) economische integratie in groepen van landen, gebaseerd op regionale ontwikkelingsplannen, moet zo snel mogelijk tot stand komen.

De grote verschillen in rijkdom en armoede, die van land tot land bestaan, liggen aan de wortel van vele internationale conflicten. Wanneer de hierboven geformuleerde beginselen niet spoedig het uitgangspunt gaan vormen van de ontwikkelingspolitiek, is het risico groot, dat de verschillen tussen rijk en arm in de wereld nog groter zullen worden. Of de politieke en sociale verhoudingen in de wereld tegen het einde van deze eeuw gunstiger of slechter zullen zijn dan nu, hangt in belangrijke mate af van de vraag of men de ontwikkelingspolitiek spoedig ondergeschikt zal maken aan een algemene conceptie in de door ons aangeduide zin.

Luxemburg. Drs. H. KRIJNSE LOCKER en Drs. K. ZIJLSTRA.

Schrijver betoogt in onderstaand artikel dat industriële samenwerking in ontwikkelingslanden, gelet op een aantal van haar gevolgen, als ontwikkelingshulp dient te worden beschouwd. Daarvoor behoeven de ontwikkelingseffecten die aan een industriële vestiging in een ontwikkelingsland verbonden zijn, door de betreffende ondernemer nog niet te zijn beoogd; de ondernemer is namelijk geen professionele hulpverlener. De overheid is dat, in opdracht van de politieke gemeenschap, daarentegen wél. Deze nu zal er, naar schrijver meent, toe moeten komen, in veel nauwere samenwerking met het bedrijfsleven haar doel te bereiken. Zijns inziens blijft de politieke gemeenschap namelijk in gebreke wanneer zij de aanwezige krachten in de samenleving niet benut en meent dat gelden voor ontwikkelingshulp, uit die samenleving afkomstig, alleen door de overheid efficiënt kunnen worden besteed.

Ontwikkelingshulp en industriële samenwerking

IN de joint-venture zie ik in het huidige tijdsgewricht „de meest geëigende vorm voor het kanaliseren van zowel de stroom van industriële kennis, als van een belangrijke stroom investeringsmiddelen. Omdat de joint-venture wordt opgezet als een zakelijk project, zie ik hierin een dimensie die men veelal mist bij andere hulp aan ontwikkelingslanden. Hier wordt een winstgevend bedrijf opgericht. Er is een rendabele nucleus geschapen die bij voortdurend zijn vruchten zal afwerpen”. Aldus Mr. J. Meynen, tot voor kort president-directeur van de A.K.U., in zijn bekende rede over „Joint-ventures”, maart 1965¹⁾.

Hij ziet die vruchten overigens niet beperkt tot de traditionele opbrengsten van het gezamenlijk gekoesterde ondernemersgewas. Verstandig, want aan het nuttigen daarvan zal voornamelijk in vele gevallen slechts een constipatie zijn over te houden.

Ook kiest hij niet uitsluitend voor de joint-venture, omdat de „fully owned”-vestiging in jonge landen weerstanden oproept en gemakkelijk het predicaat „neo-kolonialisme” krijgt toegevoegd. Zelfs wordt de joint-venture door hem niet alleen beschouwd als een bijdrage voor de economische ontwikkeling der minder ontwikkelde landen. Gegeven de wederzijdse afhankelijkheid van sociale en economische ontwikkeling, signaleert de heer Meynen terecht de ervaring dat ook op sociaal gebied een invloed ten goede kan worden uitgeoefend.

In de combinatie van financiële middelen en kennis is de kern gelegen voor hulp aan ontwikkelingslanden, aldus zijn grondgedachte. De combinatie van financiële middelen en industriële kennis vormt daarop geen uitzondering. De gedachtengang is heel logisch. Wat ligt er voor een ondernemer meer voor de hand dan te ondernemen? En waarom zou het ondernemen in arme landen geen hulpverleningsactiviteit genoemd worden wanneer men let op al de ontwikkelingseffecten daaraan verbonden?

Het hier weergegeven inzicht is echter allesbehalve gemeengoed. Een wijd verbreid argument daartegen ingebracht luidt: als economische rationaliteit bepalend zou moeten zijn voor hulpverlening dan zou überhaupt geen hulp meer worden verleend. Een „als” van een dergelijke omvang echter betekent zonder meer een simplificatie. Gerechtigd is slechts te stellen dat het middel der industriële samenwerking voor hulpverlening niet altijd en niet onder alle omstandigheden geschikt is. Zoals Prof. Janssen

¹⁾ Mr. J. Meynen: *Joint-ventures*, lezing gehouden op 19 maart 1965 voor het Departement Rotterdam van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel.

dat bijv. uitdrukt: „In de aanvangsperiode van het ontwikkelingsproces is de overdracht van fysiek en menselijk kapitaal op strikt commerciële voorwaarden niet mogelijk”²⁾.

In het algemeen kan men zeggen dat het rendementsbeginsel, wat bij de joint-venture uiteraard zal worden toegepast, er altijd toe zal leiden dat de relatief welvarenden onder de achtergebleven landen meer hulp zullen krijgen in verhouding tot de relatief armen. In zijn „Onbehagen rond de ontwikkelingshulp” vat Prof. Van Dam zijn gedachten hierover samen met de uitdrukking: „Waar de nood het hoogst is, zal de hulp (op deze basis) veelal gering zijn”³⁾.

Men kan zijn onbehagen delen. Dit betekent echter niet dat deze consequentie van het rendementscriterium niet zou kunnen harmoniëren met het brede politieke motief — „to create independent nations capable of standing on their own feet and making their own free choices” — waarop hij met Bowles de hulpverlening baseert. Hoogstens kan men ook hier slechts concluderen dat de joint-venture als bilaterale methode van hulpverlening, zo goed als iedere hulpverleningstechniek, slechts beperkte toepassingsmogelijkheden heeft.

De stelling dat het verlenen van hulp weinig profijtelijk is en dat derhalve de hulp bezwaarlijk economisch kan worden gemotiveerd, gaat in haar algemeenheid niet op. Dat wil zeggen, ook al hanteert men bij een joint-venture gelijksoortige maatstaven als bij het opzetten van iedere onderneming, het feit dat ondernemersinitiatief beschikbaar komt en gevolgen heeft in de vorm van welvaartsstijging en speciaal ook „human capital formation”, stempelen een dergelijke ondernemersactiviteit tevens tot hulpverlening.

Het is belangrijk dit uitdrukkelijk vast te stellen. Niet eens zozeer omdat de wenselijkheid van het ondernemen

²⁾ Prof. Dr. L. H. Janssen s.j.: „De evolutie in de motivering van ontwikkelingshulp” in *10 jaar NOVIB*, 's-Gravenhage 1966.

³⁾ Prof. Dr. F. van Dam: *Onbehagen rond de ontwikkelingshulp*, inaugurale rede, Groningen 1964.

(I. M.)

VOOR ADVERTENTIES EN
RECLAME IN HET BUITENLAND

INTERNATIONAAL
ADVERTENTIE BUREAU **BOLIJN**

KONINGSPLEIN 12-14 • AMSTERDAM • TEL. 247181

in ontwikkelingslanden in discussie zou staan, maar omdat de mogelijkheid deze vorm van hulpverlening te effectueren een probleem vormt. Immers, voor de betrokken ondernemer is het primair de vraag of het ondernemen „as such” verantwoord is. Of hij zich alsdan ook verantwoordelijk weet metterdaad te ondernemen vanuit de gedachte daardoor ook hulp te verlenen, kan voor de individuele ondernemer slechts een bijkomend motief zijn.

Het hulpverleningsmotief

WEL kan het hulpverleningsmotief als zodanig werkzaam zijn om het beperkte surplus aan ondernemersinitiatief te richten. Zo heeft het Internationaal Verbond van Christelijke Werkgevers (UNIAPAC) de laatste jaren met een reeks van internationale congressen de aandacht van de westers-georiënteerde ondernemerswereld speciaal gevestigd op Latijns-Amerika. Niet alleen heeft men hiermede gepoogd de Europese en Noord Amerikaanse ondernemerswereld te activeren in de richting van Latijns-Amerika, maar, mogelijk nog belangrijker, men heeft aldus getracht een impuls te geven aan het particulier initiatief op het Latijns Amerikaanse continent zelf. Daarbij ging men terecht uit van de gedachte dat een ondernemersklasse die zich rigide verschanst achter de prerogatieven ener bestaande orde, in plaats van zich dynamisch en constructief voor de ontwikkeling hunner landen in te zetten, niet alleen op enige duur zichzelf zal bedriegen, maar terzelfdertijd een wereldorde die voor een belangrijk deel op het stelsel der vrije ondernemingswijze productie is gebaseerd, ernstig zou kunnen verstoren.

De ontwikkelingsfase waarin vele landen op het Latijns Amerikaanse continent zich bevinden, de economische mogelijkheden enerzijds, de politieke situatie anderzijds, rechtvaardigen op zichzelf voldoende dit algemeen appel op de verantwoordelijkheid der westers-georiënteerde ondernemerswereld. Blijkens de feiten is dit ook zo begrepen. Want hoezeer een christelijke ideologie ook de inspirerende kracht van dit initiatief kan worden genoemd, vanaf het begin heeft met name een aantal grote Europese ondernemingen hier duidelijk belangstelling voor getoond. Blijkbaar zochten ook zij naar een formule die tot een vreedzame en geleidelijke oplossing van het explosieve Latijns Amerikaanse probleem zou kunnen bijdragen.

Deze treffende parallelliteit tussen een christelijke inspiratie en een zakelijke argumentatie pleit voor het realiteitsgehalte van beider visie. Hier is dus sprake van een internationaal en particulier georganiseerde poging de ondernemerswereld een bepaald stuk verantwoordelijkheid te laten begrijpen. De stap van dit inzicht naar het welbegrepen eigenbelang van de individuele ondernemer is echter blijkbaar niet eenvoudig. Slechts zeer ten dele is dit het lot der irriterende vrijblijvendheid wat zovele goede ideeën toevalt. Veel meer komt het omdat ondernemen nu eenmaal geen hulpverleners is.

De ontwikkelingseffecten die aan een industriële vestiging verbonden zijn, behoeven door de betreffende ondernemer niet te zijn beoogd en worden zelfs door hem niet altijd onderkend. Nog steeds trekken er geen ondernemers het zeegat uit alleen vanwege de sociale rechtvaardigheid, de

wereldvrede of het herstel van koloniale ongerechtigheden. Men kan het betreuren dat het hulpverleningsmotief voor ondernemers dikwijls zo weinig meespeelt, hoe onvermijdelijk ondergeschikt de rol daarvan ook kan zijn. Toch geloof ik niet dat daarom de hulpgedachte alleen voldoende is om het ondernemen in de richting van de ontwikkelingsgebieden te activeren.

Ook de „aandachtcapaciteit” van de ondernemers als ondernemer en als mens is beperkt. Als ondernemer richt hij zich bij voorkeur op de economisch gemakkelijker gebieden die dan nog meestal dicht bij huis liggen. Theoretisch mag men daartegen inbrengen dat het aldus te behalen rendement op langere termijn gezien wel eens een kortstondig voordeel, zoal geen blijvend nadeel, zou kunnen zijn. Praktisch echter zijn dergelijke argumenten weinig overtuigend. Als mens is hij dikwijls te zeer ondernemer om zich in zijn ondernemersschap gemakkelijk door andere dan alleen „zakelijke” motieven te laten beïnvloeden. Zeker wanneer deze zo ver verwijderd liggen als het motief: ontwikkelingshulp.

Is de ondernemer dus geen hulpverlener ex professo, toch wordt de hulp die hij kan verlenen op grote schaal gevraagd. Professionele hulpverleners achten hem noodzakelijk, professionele hulpontvangers stellen hem op hoge prijs.

Ontwikkelingslanden stellen aan het ondernemen soms beperkende voorwaarden. Voor zover deze gaan in de richting van de joint-venture, achten wij, in het voetspoor van de heer Meynen, die eisen economisch aanvaardbaar en sociaal-politiek gezond. Naar onze mening ligt hier niet de kern van het vraagstuk: industriële samenwerking als ontwikkelingshulp.

Het grote probleem is om op een efficiënte wijze het beperkte surplus van aandachtcapaciteit dat ondernemers en hun ondernemingen bezitten, over te hevelen naar de ontwikkelingslanden. Efficiënt, dat wil zeggen: niet alleen vanuit de ontwikkelingsgedachte en de morele verantwoordelijkheid die daaruit spreekt, ook al is een beroep daarop op zichzelf juist en noodzakelijk. Efficiënt, dat wil ook zeggen dat men niet kan volstaan met het geven van algemene voorlichting, zelfs niet wanneer men zich daarbij richt op de reële mogelijkheden die in de verschillende landen voor ondernemers bestaan.

Wil men individuele ondernemers concreet bereid vinden, dan zal men met concrete projecten individueel moeten aankomen. En hier zit de pijn. Want hoe realiseert men dat? Het is gemakkelijk om te zeggen dat de ondernemersorganisaties zich er dan maar voor moeten inspannen die projecten op te sporen, uit te werken en aan de man te brengen. Wanneer het echter waar is dat ondernemers geen hulpverleners zijn, dan is tevens duidelijk dat het niet eenvoudig zal zijn ondernemersorganisaties gedeeltelijk tot hulpverleningsorganisaties om te bouwen. Voor zover dat al gewenst is en de groeiende groep ontwikkelingsbewuste ondernemers daartoe al enige bereidheid zou tonen, dan is en wordt die bereidheid danig, zo niet definitief, gefrustreerd door de grote hulpverlener bij uitstek: de staat.

(I.M.)

Uw reserves deskundig belegd: aandelen

De grote hulpverlener

HET is de politieke gemeenschap die zichzelf het lot der achtergebleven gebieden het sterkst heeft aange-trokken, daartoe gebracht door een veelheid van motieven die deels Oost-West deels Noord-Zuid zijn gericht, deels ideëel deels ideologisch zijn geïnspireerd, deels behoud van macht deels behoud van vrede beogen. Het feitelijk ontwikkelingsoptreden zal waarschijnlijk door de verschillende motieven tegelijk worden bepaald, motieven die elkaar bovendien kunnen versterken.

Op welke benaderingswijze het accent ligt, in hoeverre de beginselen van waaruit men vertrekt onderling verweven kunnen zijn, is voor ons probleem echter niet van belang. Voor ons is slechts relevant vast te stellen dat de politieke gemeenschap deze dominante rol speelt, dat zòdoende de overheid automatisch de beschikking heeft over de daarvoor noodzakelijk geachte middelen en dat ergo het gebruik van die middelen naar haar inzichten wordt bepaald. Dat inzicht rijpt gedurig, maar reikt helaas nog niet zover dat een werkelijk doeltreffende bevordering van industriële samenwerking als een, ook politiek geschikt en aanvaardbaar, middel voor hulpverlening wordt beschouwd.

De financiële middelen waarover men is gaan beschikken, zijn zodanig aangegroeid dat, alle stuwmeer-theorie ten spijt, een ware bestedingscrisis is ontstaan. Men beschikt doodeenvoudig niet over voldoende kennis om het beschikbare kapitaal zinvol te besteden. Desondanks is men niet geneigd dat kapitaal mede aan te wenden om industriële kennis te mobiliseren, waardoor niet alleen aan de oplossing van de bestedingscrisis zou worden bijgedragen, maar primair een belangrijk stuk ontwikkeling mogelijk zou worden gemaakt.

Industriële samenwerking levert een wezenlijke bijdrage aan ontwikkeling, ook al is zij als middel voor officiële hulpverlening ongeschikt, omdat de overheid nu eenmaal geen ondernemer is. Dit onderscheid moet duidelijk zijn. Het is dus niet ten behoeve van individuele ondernemers, noch van bepaalde ondernemingen dat de politieke gemeenschap hier een aanvullende taak van de overheid dient te zien. Eventueel mag zij het zelfs betreuren dat ondernemers en ondernemingen er „beter” van worden; alhoewel vanuit macro-economisch gezichtspunt daarover nog het nodige te zeggen zou zijn.

Industriële samenwerking is hulpverlening. Bij wijze van paradox misschien zelfs de enige hulp waarbij men goed doet en vergeven wordt. Doordat de joint-venture wordt opgezet als een zakelijk project, dient zij ook rendabel te zijn. Men verlangt iets terug en komt daarmee tegemoet aan de fundamentele neiging van mensen en volken om gelijk te willen zijn, althans om niet verplicht te zijn dank-je te zeggen.

De overheid kan echter ook op dit terrein het inzicht (en/of de moed hiernaar te handelen) niet opbrengen dat publiek en privaat optreden steeds meer complementair, steeds minder gescheiden, zijn. Het overschot van tientallen miljoenen guldens waarmee zij te worstelen heeft brengt haar blijkbaar niet of uiterst traag op andere gedachten. Zij beseft niet dat de politiek-psychologische

blunder van een dergelijk overschot niet het klimaat scheidt, waarin maatschappelijke groepen geneigd zijn eigener beweging veel aan ontwikkelingshulp te gaan doen.

In tegenstelling tot de overheden van de ons omringende landen kan zij er niet dan met de grootste moeite en alle denkbare controles toe geraken om publieke gelden weer terug te brengen in de private sfeer. Zij realiseert zich onvoldoende dat daardoor bijdragen aan de ontwikkeling kunnen worden geleverd waarvoor de officiële hulpverlening veel minder geschikt is. Men krijgt de indruk dat voor de grote hulpverlener maar één gulden stelregel geldt: de publieke middelen mogen in geen geval het private doel heiligen.

Er bestaat een soort koud-watervrees voor rechtstreekse contacten met de particulieren, die zover gaat dat de overheid zelfs niet genegen is met de industrie tot een of andere vorm van samenwerking te komen, waardoor het mogelijk zou worden goed uitgewerkte projecten voor industriële samenwerking in de Nederlandse ondernemerswereld te slijten. Alsof het geen eenvoudige waarheid is dat de Nederlandse burger met groeiend wantrouwen staat ten opzichte van de besteding van steeds grotere bedragen door de overheid zelf. De vaderlandse conversatie wordt in toenemende mate gevoerd door anecdotes daaromtrent.

Het overheidsoptreden kenmerkt zich door een over-trokken idee van de controleplicht t.a.v. de besteding van publieke gelden: het voorkómen van wanbeleid is echter niet hetzelfde als het voeren van beleid, controle achteraf is dikwijls effectiever dan het regelen vooraf, het bijsturen veelal efficiënter dan het zelf sturen, de correctie door de deelnemende partners onderling meestal soepeler dan het almachtig dirigeren door één der partners vooraf, de onzekerheid of iets goed gebeurt draaglijker dan de zekerheid dat er niets gebeurt.

Conclusie

INDUSTRIËLE samenwerking in ontwikkelingslanden dient naar een aantal van haar gevolgen beschouwd te worden als ontwikkelingshulp. De ondernemer die als partner in zo'n samenwerking optreedt, zal die ontwikkelingseffecten niet primair beogen. De ondernemer is nu eenmaal geen professionele hulpverlener. De overheid is dat in opdracht van de politieke gemeenschap wèl.

Voor zover men de bilaterale methode van hulpverlening door industriële samenwerking geschikt vindt, zal men als groot-hulpverlener het bedrijfsleven moeten activeren. Algemene voorlichting en algemene garantie en krediet-constructies zijn, hoezeer noodzakelijk, daarvoor onvoldoende. De overheid zal ertoe moeten komen in veel nauwere samenwerking met het bedrijfsleven, door een veel directer contact met ondernemers, door het rechtstreeks aanbieden van meer concrete mogelijkheden, haar doel te bereiken. De politieke gemeenschap blijft in gebreke wanneer zij de aanwezige krachten in de samenleving niet benut en meent dat gelden voor ontwikkelingshulp, uit die samenleving afkomstig, alleen door de overheid efficiënt kunnen worden besteed.

Voorschoten.

Drs. F. P. J. M. SWEENS.

(I.M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Boekbespreking

Prof. Dr. J. Tinbergen, in samenwerking met Prof. Dr. H. Rijken van Olst, Prof. Dr. F. Hartog, Dr. A. van Oven en Drs. H. Linneman: *Naar een nieuwe wereld-economie, voorstellen voor een internationaal economisch beleid*. Universitaire Pers Rotterdam, 1965, 335 blz., f. 15.

ONDER de titel „Shaping the World Economy, suggestions for an international economic policy” publiceerde het Twentieth Century Fund in 1962 een door Prof. Tinbergen in samenwerking met enige Nederlandse economen op verzoek van het Fund ondernomen studie naar de mogelijkheden tot het uitwerken van nieuwe betrekkingen tussen de ontwikkelde en de minder ontwikkelde landen in de wereld. Vorig jaar verscheen bij de Universitaire Pers Rotterdam een Nederlandse editie van deze studie, waarvan de vertaling werd verzorgd door Prof. Hartog.

Het boek bestaat uit drie delen. Het eerste deel houdt zich in hoofdzaak bezig met een analyse van de feitelijke situatie met betrekking tot de verhouding tussen de rijke en de arme landen, terwijl in het tweede deel nauwkeurige aanbevelingen worden gedaan betreffende de maatregelen, die nodig worden geoordeeld om tot een daadwerkelijke verbetering van de inkomensverdeling in de wereld te geraken. Het derde deel, dat geheel uit bijlagen bestaat, bevat o.a. beschouwingen over de economische ontwikkeling en samenwerking in verschillende ontwikkelingsgebieden en een analyse van de wereldhandelsstromen.

Het meest benauwende aspect van de verhouding tussen de rijke en de arme landen is het nog steeds groeiende verschil in inkomen, gemeten per hoofd van de bevolking. Terwijl het inkomen per hoofd in de Verenigde Staten tussen 1913 en 1957 verdubbelde, bleef het in Zuid-Oost Azië vrijwel op hetzelfde peil. De oorzaken hiervan, die op overtuigende wijze worden geanalyseerd, mogen algemeen bekend worden verondersteld en behoeven nauwelijks te worden gememoreerd. Apathie bij een zeer groot deel van de bevolking in de betrokken gebieden, moeilijk op eigen kracht te doorbreken vicieuze cirkels (bijv. geringe kapitaalvoorraad → laag productiepeil → laag inkomenspeil → geringe besparingen → geringe investeringen → geringe groei van de kapitaalvoorraad) en de labiliteit van de markten voor primaire pro-

dukten. Voorts is protectie in de rijke landen een belangrijke barrière gebleken voor de economische ontwikkeling van de achtergebleven gebieden. Verder zijn de goederenovereenkomsten tussen de producerende en de verbruikende landen om de prijzen van primaire produkten te stabiliseren, vaak niet voldoende effectief geweest als gevolg van de vrees bij de deelnemende landen zich al te sterk te binden, of omdat een te groot deel van de wereldmarkt voor de betrokken produkten buiten de overeenkomst bleef.

Het vaststellen van de oorzaken der onderontwikkelheid lijkt, gezien de vele studies die er op dit gebied reeds zijn, minder moeilijk dan het aangeven van de wegen, die tot werkelijke verbetering van de situatie kunnen leiden. En juist op dit punt onderscheidt dit boek zich, omdat het zich niet verliest in zweverige aanbevelingen, doch concreet aangeeft wat naar de mening van de schrijvers zou moeten worden gedaan.

Op grond van een analyse van de wereldhandelsstromen komen zij tot de conclusie, dat het devies „Handel, geen hulp” geen goed uitgangspunt voor actie is. Zowel uitbreiding van de handel als een aanzienlijke schaalvergroting van de ontwikkelingshulp zijn nodig.

Een essentiële voorwaarde voor uitbreiding van de handel is een aanzienlijke vermindering van de invoerrechten in de ontwikkelde landen, zowel op primaire produkten (suiker, thee, koffie, cacao) als op industriële produkten (bijv. katoenen weefsels). In deel II worden daartoe zeer gedetailleerde voorstellen gedaan met betrekking tot een vermindering van het buitentarief van de E.E.G. Het zal in de toekomst wellicht zelfs nodig zijn de voortbrenging van diverse primaire en industriële produkten in toenemende mate over te laten aan de ontwikkelingslanden. Daarbij valt bijv. te denken aan suiker en textiel. In een tijd van hoogconjunctuur achten de schrijvers het niet op onoverkomelijke moeilijkheden te stuiten ons produktie-apparaat aan een dergelijke wijziging in de produktiestructuur aan te passen.

Op het terrein van de hulpverlening zal een aanzienlijke schaalvergroting moeten plaatsvinden, terwijl de hulpverlening in sterke mate zal moeten worden geïnternationaliseerd. Via een soort mondiaal ministerie van financiën zullen de met het inkomen progressief toenemende bijdragen van de landen op grond van objectieve criteria over de verschillende ontwikkelingslanden worden verdeeld, ten einde een evenwichtige ontwikkeling te verwezenlijken.

Twee dingen missen wij in dit boek enigszins. In de eerste plaats, dat de eisen, die wij stellen met betrekking tot de inkomensverdeling en die volgens de schrijvers ook tussen de rijke en de arme landen moeten worden toegepast (internationale inkomensherverdeling), ook toepassing moeten vinden binnen de afzonderlijke ontwikkelingslanden. De bereidheid in de rijke landen om aan de ontwikkeling van de arme landen bij te dragen wordt niet bevorderd door de wetenschap, dat een kleine groep in deze landen in grote overdaad leeft ten koste van de grote meerderheid. In de tweede plaats had o.i. meer aandacht moeten worden besteed aan de noodzaak tot geboorteregeling. Hoewel dit laatste niet direct een onderwerp van economische politiek is, is het toch zo nauw daarmee verbonden, dat men er in een economische beschouwing niet aan mag voorbijgaan.

De aanbevelingen van „Naar een nieuwe wereldeconomie” zijn concreet en voor praktische uitwerking vatbaar. De vraag dient echter te worden gesteld of het boek niet een te naïef optimistische geest ademt ten aanzien van de bereidheid, zowel in de ontwikkelde als in de minder ontwikkelde landen, om aan de verwezenlijking van dit van solidariteit getuigende plan medewerking te verlenen. Zolang, om ons tot Nederland te beperken, er nauwelijks enige bereidheid aanwezig is een

(I.M.)

5% Rente van uw spaargeld met een Spaardepósito (1 jaar opzegging) van de

Algemene Bank Nederland
(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

verhoging van de belastingdruk te aanvaarden, moet de kans op een aanzienlijke uitbreiding van de ontwikkelingshulp helaas niet al te hoog worden aangeslagen.

Er zal nog een langdurig proces van mentaliteitsverandering nodig zijn vóór de plannen met een redelijke kans op succes kunnen worden doorgevoerd. Een primaire taak is het deze mentaliteitsverandering te bevorderen. Het is te hopen, dat zeer velen door deze Nederlandse vertaling van Tinbergens boek van zijn gedachten zullen kennis nemen en dat het boek daardoor als katalysator zal optreden voor die noodzakelijke verandering van onze houding ten opzichte van de ontwikkelingshulp.

's-Gravenhage.

Drs. G. DE MAN.

Recente publikaties

W. K. de Bruijn: 15 facetten van administratieve automatisering. Een samenvatting van praktijkervaringen bij het gebruik van computers voor de bestuurlijke informatieverwerking (Serie uitgaven in samenwerking met Stichting

Studiecentrum voor Administratieve Automatisering). N. Samsom, Alphen aan den Rijn 1964, 141 blz., f. 14,25.

In dit boek zijn de ervaringen verwerkt welke gedurende 15 jaar werden opgedaan met de toepassing van elektronische informatieverwerkende machines voor administratieve doeleinden. In totaal zijn in dit boek de ervaringen van ruim 50 bedrijven in binnen- en buitenland met 35 verschillende typen computers van 15 verschillende leveranciers opgenomen. Een selectie is gemaakt van gegevens betreffende een vijftiental onderwerpen waarover genoeg materiaal beschikbaar was om een verantwoorde bewerking mogelijk te maken. Hopelijk zal lezing van dit boek een beter inzicht verschaffen in de problemen die automatisering van de informatieverwerking met zich brengt.

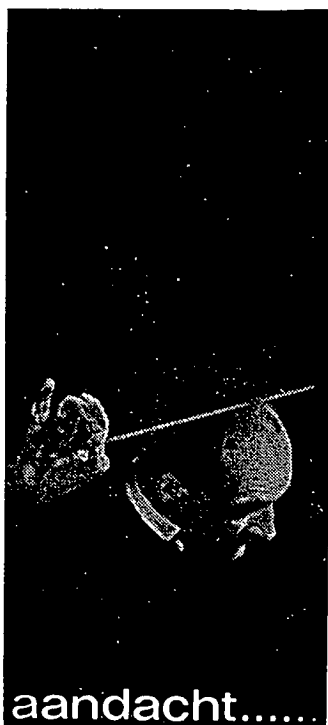
Inhoud (verkort): Motieven die hebben geleid tot administratieve automatisering - vooronderzoek - criteria voor enkele belangrijke beslissingen - koop of huur van elektronische informatieverwerkende apparatuur - criteria

voor de machinekeus - voorlichting en opleiding - de loonadministratie als uitgangspunt van de automatisering - ponskaartenervaring als basis voor de automatisering - het inzetten van een kleine computer als leerhulpmiddel bij grotere organisaties - conversie - kosten van de automatisering - besparingen en andere voordelen - de positie van de leverancier - integratie.

Europa, eenheid en verscheidenheid.

Acht colleges in het kader van het Studium Generale 1963 aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Reeks Europese Integratie, no. 4. A. W. Sijthoff, Leiden 1964, 104 blz., f. 7,50.

Inhoud: Prof. Dr. I. Samkalden — Voorwoord; Prof. Dr. B. W. Schaper — Staatkundige Europese ontwikkeling tot 1945; Prof. Dr. J. C. Brandt Corstius — Europese verscheidenheid in kunst en letteren; M. Kohnstamm — Europese staatkundige geschiedenis sinds 1945; Mr. J. W. Beyen — Europese verbondenheid; Prof. Dr. J. Tinbergen — Europa's rol in de wereld.

Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat.

Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteert steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften!

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften

A. SIJTHOFF N.V.

Ter vervulling van de vacature van

◀ **CONTROLLER**

zoeken wij
een economisch doctorandus of
accountant (N.I.V.A.- of V.A.G.A.-lid)
omstreeks 35—45 jaar
die capabel is deze interessante, veel
energie vragende, functie te vervullen.

Sollicitaties, waaromtrent volstrekte geheimhouding wordt verzekerd, te richten aan de Directie, Wagenstraat 37, Den Haag, van de

A. SIJTHOFF N.V.

MEDEDELING VOOR ECONOMISTEN

Uit de nood der ontwikkelingslanden zijn de Universitaire Leergangen in de Problematiek der Ontwikkelingslanden gegroeid, welke sedert 1962 in ons land hebben plaatsgevonden. Aan de dertien tot nu toe gehouden leergangen hebben reeds meer dan 2.400 personen deelgenomen.

In het komende academisch jaar 1966/1967 worden wederom drie leergangen georganiseerd:

- In Utrecht, in samenwerking met de Rijksuniversiteit. In deze leergang zal naast een algemeen overzicht van de cultuur en de maatschappelijke structuur van de ontwikkelingslanden, vooral de aandacht worden gericht op het cultuurgebied van de Islam.
- In 's-Gravenhage, in samenwerking met het Institute of Social Studies (beperkte deelneming). Deze leergang kiest als uitgangspunt de positie van de ontwikkelingslanden in de huidige wereldsituatie, waarna de consequenties hiervan behandeld worden voor hun interne situatie en voor de ontwikkelingssamenwerking.
- In Nijmegen, in samenwerking met de Katholieke Universiteit, de Landbouwhogeschool, de Katholieke Hogeschool te Tilburg en de Technische Hogeschool te Eindhoven. Over het programma is nog overleg gaande.

De cursussen zijn toegankelijk voor studenten, die zich tenminste in hun derde studiejaar bevinden en voor anderen, van wie op grond van vooropleiding of ervaring kan worden verwacht, dat zij de leergang met vrucht zullen kunnen volgen. Inschrijvingsgeld: f. 10 voor studenten en

f. 25 voor niet-studenten. Van de voordrachten worden syllabi met een beknopte literatuuropgave verstrekt.

Voor nadere inlichtingen wende men zich tot de Stichting voor Internationale Samenwerking der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen, Molenstraat 27, 's-Gravenhage, tel. (070) 63 05 50, toestel 144 (voor de leergangen te 's-Gravenhage en Nijmegen) en toestel 237 (voor de leergang te Utrecht).

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt

TEN langen leste is de spanning op de geldmarkt enigszins verminderd. Het officiële daggeldtarief, dat op 19 juli jl. op de recordhoogte van 5 pCt. moest worden gebracht en dat sindsdien ongewijzigd bleef, kon met ingang van 17 augustus worden verlaagd tot 4½ pCt. De ontspanning op de geldmarkt was een uitvloeisel van een tweetal in dezelfde richting werkende krachten, t.w. de daling van het tegoed van het Rijk bij De Nederlandsche Bank en de inkrumping van de bankbiljettencirculatie.

Dat het tegoed van het Rijk, dat op 8 augustus f. 686 mln. bedroeg, in de daarop volgende week belangrijk zou teruglopen, stond wel vast, gezien de uitkering die in het midden van de maand ten gunste van de gemeenten plaatsvindt. Voorts diende rond f. 50 mln. te worden voldaan wegens betaling van rente op en aflossing van gevestigde schuld. De daling van het tegoed van de schatkist zou nog groter zijn geweest — zij bleef in feite beperkt tot f. 228

Bij **VEG-GASINSTITUUT** kan worden geplaatst

EEN FINANCIËL- ECONOMISCH MEDEWERKER

Taak : het uitvoeren — in nauwe samenwerking met technische deskundigen — van algemeen-economisch onderzoek; het analyseren van investeringsprojecten ten aanzien van de rentabiliteit ervan en de algehele leiding over de financiële administratie, als rechterhand van de directie. Opname in de directie is t.z.t. mogelijk.

Eisen : bij voorkeur drs. economie of accountant. Ervaring in een leidinggevende functie.

Salariëring : afhankelijk van opleiding en ervaring zal de salariëring in overeenstemming zijn met de hoge eisen, die aan deze functie worden gesteld.

In VEG-Gasinstituut werken de Nederlandse gasbedrijven op technisch gebied zeer nauw samen; in verband met de huidige ontwikkeling van de gasvoorziening is een sterke uitbreiding van de activiteiten op economisch gebied noodzakelijk.

Gegadigden dienen bereid te zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen. Eigenhandig geschreven sollicitaties vóór 10 september a.s. te richten aan de Hoofddirecteur, Treubstraat 17, Rijswijk (Z.-H.). Postbus 4664.

mln. — ware het niet, dat de Agent van het Ministerie van Financiën van de ruimte op de geldmarkt profiteerde door de plaatsing van schatkistbiljetten tot een bedrag van rond f. 40 mln.

De inkrimping van de bankbiljettencirculatie die, zoals gezegd, eveneens een bijdrage leverde tot de verruiming van de geldmarkt, bedroeg in de week van 8 tot 15 augustus f. 105 mln. De bankbiljettencirculatie, die op 18 juli jl. in samenhang met opvragingen voor vakantiedoeleinden een hoogtepunt bereikte — zij bedroeg op dat tijdstip f. 8.267 mln. — is geleidelijk op een aanzienlijk lager peil gekomen. Volgens de weekstaat per 15 augustus beliep zij f. 7.794 mln., hetgeen derhalve een teruggang betekent ten

opzichte van het eerder vermelde hoogtepunt van f. 473 mln.

De beschreven ontwikkelingen hebben de liquiditeitspositie van de banken uiteraard in gunstige zin beïnvloed en wel in die mate, dat deze instellingen in staat waren de opgenomen voorschotten in rekening-courant grotendeels te liquideren. Deze voorschotten die op 8 augustus nog f. 285 mln. bedroegen, bleken een week later te zijn gereduceerd tot f. 71 mln. Desondanks vertoonde het saldo van het bankwezen bij de Centrale Bank een stijging van f. 92 mln., waarmee het op f. 323 mln. kwam. De banken zijn de nieuwe reserveperiode, lopend van 15 augustus tot en met 14 september, derhalve ingegaan met een ruime voor-

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor
studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

E.-S.B. 24-8-1966

Voor de staf-afdeling Exploitatie van het
Abonnementenbedrijf vragen wij een

adjunct-hoofd exploitatie

COMMERCIELE ELEMENTEN in zijn taak
zijn o.m.

de dagelijkse leiding van landelijke ver-
koop- en reclame-activiteiten

leiding geven aan de ontwikkeling en
toepassing van voor onze onderneming
nieuwe verkoopmethoden

ORGANISATORISCHE ELEMENTEN in zijn
taak zijn o.m.

in samenwerking met rayondirecties
plannen ontwikkelen en doorvoeren voor
organisatorische verbeteringen in de abo-
nemen- en propaganda-afdelingen en de
buitendienst (resp. 100 en 150 medewerkers)

in samenwerking met andere stafaf-
delingen en rayondirecties zorgen voor kos-
tenbewaking en verbetering van procedures
en werkmethoden.

Onze voorkeur gaat uit naar een ervaren
organisator met commercieel inzicht. Daar
een groot deel van de taak bestaat uit over-
legcontacten is een krachtige, niet-sterre,
persoonlijkheid nodig met grote besluit-
vaardigheid.

Opleidingsniveau bij voorkeur M.O. of kan-
jidaats-economie of een minstens daarmee
gelijk te stellen ontwikkeling. Leeftijd tot
ongeveer 40 jaar.

Sollicitaties, welke strikt vertrouwelijk wor-
den behandeld, ontvangen wij graag, ge-
richt aan het Hoofd Personeelszaken N.V.
De Arbeiderspers, Hekelveld 15, Amsterdam.

sprong op het gemiddeld aan te houden compenserend deposito ten bedrage van f. 148 mln.

Kapitaalmarkt

DE Bank voor Nederlandsche Gemeenten is snel tot actie overgegaan. Ongetwijfeld geïnspireerd door het succes van de jongste staatslening, kondigde deze instelling op 17 augustus de uitgifte aan van een 25-jarige 7 pCt. obligatielening à 99½ pCt. Deze voorwaarden zijn derhalve identiek aan die van de staatslening; ook in dit geval belooft het effectief rendement 7,05 pCt. Een klein verschil vormt het feit, dat de Bank voor Nederlandsche Gemeenten in geval van vervroegde aflossing na 10 jaar 101½ pCt. en na 15 jaar 101 pCt. zal moeten fourneren, terwijl de Staat der Nederlanden bij vervroegde aflossing na 10 jaar met 100 pCt. kan volstaan.

Op het punt van het uit te geven bedrag is voorzichtigheidshalve een andere procedure gevolgd. De staatslening betrof een vast bedrag van f. 200 mln. De lening van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten is in eerste instantie gesteld op f. 100 mln. met de mogelijkheid van verhoging tot f. 200 mln. in geval van overtekening.

De lening van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten zal, naar men mag aannemen, een betere test-case vormen ter beoordeling van de situatie op de kapitaalmarkt dan de staatslening. Zo zal de neiging tot majoreren aan banden worden gelegd door de mogelijkheid tot verhoging van het uit te geven bedrag. Voorts kan worden verwacht, dat de buitenlandse belangstelling thans aanmerkelijk geringer zal zijn wegens minder bekendheid van de debiteur. Ten slotte moet worden bedacht, dat de Staat der

VOORAANSTAAND BEDRIJF

in de merkartikelensector in het westen des lands, zoekt een academisch gevormd econoom met enkele jaren bedrijfservaring in de functie van

STAFFUNCTIONARIS MARKETING

Zijn taken zijn gevarieerd en liggen zowel op het terrein van de verkoop en het hierbij behorende marktonderzoek als de publiciteit. Het zal tot zijn werkgebied behoren om de verkooporganisatie kritisch te begeleiden ten aanzien van planning en efficiency. Hij is rechtstreeks aan de directie verantwoording schuldig voor een juiste taakuitoefening, en zal op verschillende niveaus in de organisatie adviserend optreden. Gezien de gestelde opleiding en ervaring wordt er van uitgegaan dat de salariëring van de gezochte functionaris nu reeds boven de f 20.000,- per jaar ligt.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven met informatie over opleiding, praktijk en leeftijd en vergezeld van een recente pasfoto voor 5 september a.s. aan het bureau van dit blad onder nummer E.-S.B. 43-1

Postbus 42
Schiedam

In „E.-S.B.” van 10 augustus is een storend foutje geslopen. In het artikel van Dr. S. J. Loccufier, op blz. 807, in de rechterkolom de 11e regel van boven, staat een percentage van 4,5 pCt. vermeld als de verwezenlijkte vooruitgang van de Belgische uitvoer tussen 1961 en 1965. Dit cijfer moet evenwel zijn: 45 pCt.

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wkelijks:

- 1a Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2a Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3a Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4a Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5a Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6a Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

Nederlanden bij een emissie in principe met iets minder gunstige voorwaarden kan volstaan dan de Bank voor Nederlandsche Gemeenten. Nu de condities in wezen gelijk zijn, kan men stellen, dat de lening van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten scherper in de markt ligt.

Een en ander neemt niet weg, dat de verwachting bestaat, dat de Bank voor Nederlandsche Gemeenten op 30 augustus a.s. — de datum van inschrijving — volledig aan haar trekken zal komen.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	12 aug. 1966	19 aug. 1966
Algemeen	343	361 — 273	274	275
Internationale concerns	477	513 — 371	375	375
Industrie	313	322 — 258	258	260
Scheepvaart	136	140 — 106	106	107
Banken en verzekering	180	187 — 140	141	144
Handel enz.	163	167 — 131	131	132

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).	30 dec. 1965	12 aug. 1966	19 aug. 1966
Philips	f. 112,50	f. 92,80	f. 93,70
Unilever, cert.	f. 114	f. 83,80	f. 84,10
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 127,80	f. 127,90
A.K.U.	f. 77,80	f. 60,50	f. 58,40
K.L.M.	f. 268	f. 510	f. 520
Hoogovens, n.r.c.	440	299	310
E.M.S.	190	140	140
Kon. Zout-Keitjen	765½	466	455
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 163	f. 162,80
Robeco	f. 222	f. 196	f. 194
New York.			
Dow Jones Industrials	964	841	805
Rentestand.			
Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,69	6,69
Aandelen: internationales b) ...	4,0		4,7
lokales b)	4,2		5,3
Disconto driemaands schatkist- papier	4¾	5,0	5,0

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

A. WOUDHUIZEN.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden.

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

Een onzer relaties in Limburg, werkzaam op het terrein van de publiciteit, zoekt een medewerker die als

financieel deskundige

de Directeur, aan wie hij rechtstreeks wordt toegevoegd, kan voorlichten omtrent de diverse facetten van de overheidsfinanciering, met name waar het de PROVINCIALE en GEMEENTELIJKE overheid betreft. Van hem wordt verwacht, dat hij de begrotingen van deze overheidsbesturen kritisch analyseert en van opbouwend commentaar voorziet. Hij moet tot een verantwoorde visie op het financiële beleid van provincie en gemeente in staat zijn en door ter zake kundige rapportering hieromtrent objectieve informatie kunnen verschaffen.

Voor deze zelfstandige, creativiteit en speurzinnende functie gaan de gedachten uit naar iemand van ca. 30 - 40 jaar, die op de hoogte is van comptabiliteitsvoorschriften, zoals die voor gemeenten en provincie gelden. Hij zal via raadsvergaderingen en persoonlijke contacten gegevens moeten verzamelen. Hoewel als voor de hand liggende opleiding GEMEENTEFINANCIËN geldt, komen ook kandidaten met JURIDISCHE of ECONOMISCHE achtergrond in aanmerking, mits een voldoende op dit werkkterrein gerichte ervaring aanwezig is.

Belangstellenden wordt verzocht personalia en andere ter zake doende gegevens, gaarne vergezeld van een recente pasfoto, te zenden onder vermelding van FD aan:

GEMEENSCHAPPELIJK INSTITUUT VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE
Berg en Dalseweg 127, Nijmegen.

Discretie wordt gegarandeerd.

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs

AMSTERDAM - BRUSSEL

In opdracht van de te 's-Gravenhage gevestigde nederlandse verkooporganisatie van een van de grootste bedrijven ter wereld op het gebied van kantoorapparatuur zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met een

TOPFUNCTIONARIS

Deze, onmiddellijk aan de algemeen directeur toegevoegde, functionaris maakt deel uit van het managementteam en assisteert in het bijzonder bij de bepaling en doorvoering van het verkoopbeleid in al zijn facetten. De gedachten gaan uit naar een

ECONOMETRIST

die reeds tijdens zijn academische opleiding en bij voorkeur ook postdoctoraal (mogelijk ook in academisch verband) zich speciaal heeft toegelegd op de mathematische markt-research. Deze praemisse wordt belangrijk geacht voor de uitoefening van de functie. Naast de genoemde research werkzaamheden zal tevens grote aandacht besteed dienen te worden aan de rentabiliteitsbepaling, de budgettering en de planning op korte en lange termijn van het gehele verkoopbeleid. Derhalve ten nauwste bij het verkoopbeleid betrokken, dient de gezochte functionaris niet alleen een wetenschappelijke instelling te hebben, doch tevens over een behoorlijke commerciële feeling te beschikken.

De honorering van deze zeer interessante en verantwoordelijke functie is zonder meer uitstekend.

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer Mr. A. A. Kimball, Bureau van de Kieft N.V., Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316|62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de kandidaat.

